

'PÉNÉTRATION PACIFIQUE' EN AGRARISCHE ONTWIKKELING. LANDBOUWKOLONISATIE IN KATANGA, 1910-1920

- Charlotte Vekemans en Yves Segers -

"La difficulté, paraît-il, vient de ce que le Belge aime ses aises. Il lui faut sa tasse de café le matin et son verre de bière pendant la journée. Au Katanga, on doit quelquefois s'en passer pour le moment". Met deze uitspraak trachtte minister van Koloniën Jules Renkin in de Kamer van Volksvertegenwoordigers op 25 januari 1911 de moeilijke start van de landbouwkolonisatie te verklaren. Ondanks de aanvankelijk brede steun van de overheid, zou de staatsgeleide landbouwkolonisatie in 1913 worden stopgezet. In tegenstelling tot de verwachtingen, vertoonden Belgische landbouwers weinig enthousiasme om zich te vestigen in Katanga. Maar was het effectief het gebrek aan enthousiasme bij de Belgische boeren dat de doodsteek gaf aan dit project, zoals Renkin hier zo eloquent poneert? Dit artikel analyseert de complexe interacties tussen publieke en private actoren tijdens het eerste landbouwkolonisatieproject in Belgisch Congo (1908-1920) en de manier waarop ze het koloniaal beleid tekenden.

I. Inleiding

Het voorbije decennium nam de aandacht voor migratiebewegingen en *settler farming* in koloniaal Afrika significant toe. Vooral Britse kolonies zoals Kenia, Rhodesië (het huidige Zimbabwe) en Zuid-Afrika, waar reeds begin twintigste eeuw een relatief grote gemeenschap landbouwkolonisten aanwezig was, kwamen aan bod¹. In die omvangrijke historiografie kreeg de manier waarop het koloniale beleid deze Europese landbouwgemeenschap wilde sturen, de nodige aandacht. Ten eerste zijn er de studies die focussen op de identiteitsvorming bij *settler communities* en die aantonen dat de raciale categorieën en de verschillende gemeenschappen het onderwerp waren van *colonial social engineering*. Het was immers voor de koloniale administratie van vitaal belang dat er verschillende, sterk gesegregeerde gemeenschappen werden gevormd. Enerzijds om de blanke dominantie in stand te houden en anderzijds om te kunnen steunen op een loyale Europese bevolking. Auteurs zoals Ann Laura Stoler hebben deze politiek en koloniale categorieën uitvoerig bestudeerd. Meer specifiek binnen het onderzoek naar landbouwkolonisatie toonden Julie Bonello, Katja Uusihakala, Samuël Coghe en Claude Lützelshwab aan hoezeer de westerse boerengemeenschappen in Afrika sociaal werden beïnvloed en gevormd om te passen binnen de ideologische en politieke projecten van de metro-pool en de lokale koloniale administratie².

Ten tweede is er het onderzoek dat zich vooral richt op de economische situatie, de *factor endow-*

ments, en het politieke en economische beleid van de koloniale autoriteiten om de settler farmers te ondersteunen. Verschillende studies concluderen dat de landbouwkolonisatie enkel succesvol kon zijn dankzij een uitgebreide waaier aan overheidsmaatregelen die uitsluitend ten goede kwamen aan de blanke, Europese landbouwers en plantagehouders. En waarbij de belangen van de lokale, Afrikaanse boeren werden genegeerd en zelfs tegen-gewerkt³. Via het verlenen van allerlei subsidies en goedkoop krediet, het ter beschikking stellen van vruchtbare (en goedkope) landbouwgronden, het uitbouwen van een geschikte (transport)infrastructuur, het opstarten van tropisch landbouwonderzoek en het verlenen van agrarisch advies ondersteunden de koloniale autoriteiten de blanke boeren. In een recente comparatieve studie, met als casus de teelt van cacao, koffie en tabak in onder meer (het huidige) Ghana, West-Afrika, Kenia en Tanzania, besluiten Ewout Frankema, Erik Green en Ellen Hillbom: "European settlers' success depended on their ability to persuade the colonial authorities to implement policies that prevented indigenous people from fully exploiting their skills and technologies to their own benefit." Ook andere onderzoekers, zoals Wazha Morapedi en Isaac Mazonde beklemtoonden het belang van de politieke invloed die blanke boeren wisten uit te bouwen in Botswana en zij introduceerden binnen die context het concept 'settler empowerment'⁴. Wanneer de Europese landbouwers er niet in slaagden om voldoende invloed te verwerven (wat niet altijd en overal mogelijk was) en de nodige financiële en materiële steun konden afdwingen, dan waren de slaagkansen voor de dure landbouwkolonisatie

1. WAZHA G. MORAPEDI, "The Settler enclaves of Southern Africa and the African peripheral areas", *South African Historical Journal*, 66, 2014, p. 546-571; JULIE BONELLO, "The development of early settler identity in Southern Rhodesia: 1890-1914", *The International Journal of African Historical Studies*, 43, 2010, p. 341-367.

2. ANN LAURO STOLER, "Rethinking colonial categories: European communities and the boundaries of rule", *Comparative Studies in Society and History*, 31, 1989, p. 134-161; CLAUDE LÜTZELSHWAB, "Populations et économies des colonies d'implantation européenne en Afrique", *Annales de démographie historique*, 113, 2007, p. 33-58; KATJA UUSIAKALA, "Rescuing children, reforming the Empire: British child migration to colonial Southern Rhodesia", *Identities*, 22, 2015, p. 273-287; BONELLO, "The Development...", p. 362-363; SAMUEL COGHE, "Reordering colonial society Model villages and social planning in rural Angola 1920-1945", *Journal of Contemporary History*, 52, 2016, p. 16-44.

3. PAUL MOSLEY, "Agricultural development and government policy in settler economies: The Case of Kenya and Southern Rhodesia, 1900-1960", *The Economic History Review*, 35, 1982, p. 390-408; MORAPEDI, "The Settler Enclaves...", p. 546-571.

4. ISAAC NCUBE MAZONDE, *The development of ranching and economic enterprise in Eastern Botswana*, Onuitgegeven Doctoraatsverhandeling, Manchester University, 1989, p. 22.

beperkt. De koloniale overheid was dan sneller geneigd om te kiezen voor een agrarisch systeem dat in belangrijke mate steunde op de lokale Afrikaanse boeren⁵.

De focus op de politieke onderhandelingen in deze studies passen binnen een bredere trend waarin het homogene alles-controlerende beeld van de koloniale staat in vraag wordt gesteld. Zeker binnen de historiografie van Belgisch Congo, bestaat er een lange traditie waar onderzoekers de staat voorstelden als een monolithisch blok, de *Bula Matari* die in staat was de gehele bevolking te sturen en te onderdrukken⁶. Recente studies in koloniale geschiedenis, in navolging van kritieken en nieuwe inzichten van onderzoekers zoals David Scott en John Comaroff, tonen de vele gezichten en conflicterende ideeën van de koloniale staat in Afrika, en geven op deze manier ook de *agency* van de verschillende niet-statelijke actoren in de kolonie genuanceerder weer⁷. In de studie van Belgisch Congo, is er daarentegen maar weinig aandacht geweest voor deze kritieken.

In dit artikel bespreken en analyseren we de oudste pogingen om in de jonge kolonie een agrarische settlergemeenschap op te starten. Wanneer de Belgische Staat in 1908 Kongo Vrijstaat overnam van haar vorst Leopold II zorgde dat voor een belangrijke wijziging in het politieke en economische beleid. De Belgische overheid wenste na jaren van uitbuiting en roofbouw het

imago van de natie op te krikken en een moderne, exportgerichte koloniale economie uit te bouwen. Bovendien moest Belgisch-Congo financieel zelfstandig zijn. In deze plannen was een sleutelrol weggelegd voor de agrarische sector en voor de veelbelovende mijnbouw in Katanga, de meest zuidelijke provincie van Belgisch-Congo. Tussen 1909 en de Eerste Wereldoorlog lanceerden private organisaties en de Belgische Staat twee concrete initiatieven om een landbouwkolonisatie op te starten (onder meer geïnspireerd door voorbeelden in de naburige kolonies), namelijk de *Pastorale* en de *Mission Agricole*. Deze initiatieven vormden een opvallende uitzondering op het officiële, strenge immigratiebeleid dat door het ministerie van Koloniën, in overleg met de andere actoren van de koloniale triniteit (namelijk de grote concessiemaatschappijen en de Katholieke Kerk) werd gevolgd. De westerse en Belgische ondernemingen zagen immers in de Belgische kolonisten en andere kleine zelfstandigen potentiële concurrenten die de grondstofprijzen zouden doen oplopen. En daarnaast wensten de koloniale autoriteiten geen “poor white class”, bestaande uit armlastige boeren en arbeiders, in de kolonie⁸.

De landbouwkolonisatie in Katanga bleef tot op heden weinig bestudeerd. De studies van Bruce Fetter, Bogumil Jewsiewicki en Vita Foutry over (boeren)migratie naar Belgisch Congo bieden slechts een oppervlakkige schets en behandelen de hele koloniale periode⁹. Het doctoraat van

5. EWOUT FRANKEMA, ERIK GREEN en ELLEN HILLBOM, “Success and failure of European settler farming in Colonial Africa”, *African Economic History Network Working Paper Series*, 16, 2014, p. 24-26.

6. CRAWFORD YOUNG, *The African colonial state in comparative perspective*, New Haven, Conn., 1994; BOGUMIL JEWSIEWICKI, “African peasants in the totalitarian colonial society of the Belgian Congo”, in *Peasants in Africa: historical and contemporary perspectives*, 1980, p. 45-75, Id., “Unequal development: capitalism and the Katanga economy, 1919-1940” in *The Roots of Rural Poverty in Central and Southern Africa*, Londen, 1977, p. 317-342.

7. MUCHAPARARA MUSEMWA, “Narratives of scarcity: colonial state responses to water scarcity in Southern Rhodesia, 1890-1965”, in CHRISTINA JOANAZ DE MELO, ESTELITA VAZ en LIGIA M. COSTA PINA (red.), *Environmental History in the Making. Volume II: Acting*, Cham, 2017, p. 263-290; MONICA VAN BEUSEKOM, *Negotiating development: African farmers and colonial experts at the Office du Niger, 1920-1960*, Westport, Conn., 2001; WESLEY MWATWARA en SANDRA SWART, “Better Breeds? The colonial state, Africans and the Cattle Quality Clause in Southern Rhodesia c. 1912-1930”, *Journal of Southern African Studies*, 42, 2016 (2), p. 333-350, zijn slechts enkele voorbeelden.

8. VITA FOUTRY, “Belgisch-Kongo tijdens het interbellum. Een immigratiebeleid gericht op sociale controle”, *Belgisch Tijdschrift voor Nieuwste Geschiedenis*, 14, 1983 (3-4), p. 461-488.

9. BOGUMIL JEWSIEWICKI, “Le colonat agricole Européen au Congo-Belge, 1910-1960: questions politiques et économiques”, *The Journal of African History*, 20, 1979, p. 559-571; BRUCE FETTER, “La création d’un colonat Européen et la situation des Africains au Katanga, 1916-1930”, *Etudes Congolaises*, 11, 1968, p. 51-52; FOUTRY, “Belgisch-Kongo tijdens het interbellum...”.

Katanti Mwitwa bespreekt de boerenmigratie uitvoeriger in het kader van een breder onderzoek naar alle verschillende vormen van landbouwkolonisatie die werden ondernomen in Katanga¹⁰. In deze studies komt evenwel de complexiteit van de gelijktijdige ontwikkeling van het beleid voor de landbouwkolonisatie in metropool België als de koloniale provincie Katanga beperkt aan bod.

In dit artikel gebruiken we de eerste staatsgeleide migratiebeweging naar Katanga als een venster op de complexe verhoudingen tussen publieke en private actoren in Katanga, en tussen de metropool en de kolonie. De migratiebeweging geeft ons de mogelijkheid de verschillende niveaus en interne discussies gedetailleerd weer te geven. De migratie van een groep Belgische landbouwers naar Congolese bodem zorgde ervoor dat koloniale ambtenaren en beleidsmakers van kolonie en metropool direct met elkaar in contact stonden. Daarbij stellen we ons de vraag hoe de verschillende koloniale beleidsmakers wogen op de uitkomst van dit eerste kolonisatie-experiment in Katanga en in welke mate niet-staatsactoren in België het beleid in de kolonie konden beïnvloeden. De focus op de landbouwkolonisatie legt de spanningen bloot tussen het beleid van de technische experts zoals agronomen en veeartsen, de ideeën van de koloniale *hommes politiques* en privé-spelers zoals het *Comité Spécial du Katanga*, de *Ligue Coloniale du Katanga* en de Pastorale. De discussies en moeilijkheden die deze landbouwkolonisatie met zich meebracht, gebruiken we om het beeld van een homogene koloniale staat te nuanceren. In een recent artikel van Matthew Stanard werd het nut van een *single analytic frame*, waarbij uitdrukkelijk wordt gekozen om de ontwikkelingen in de kolonie niet los te koppelen van de metropool (een concept voorgesteld door Cooper en Stoler), in vraag gesteld voor de geschiedenis van Belgisch Congo¹¹. Dit artikel toont aan

dat in gevallen zoals deze staatsgeleide migratiebeweging, de *single analytic frame* noodzakelijk is om de complexe situatie en de verhouding tussen Brussel en Katanga ten volle te begrijpen.

Omdat na de Eerste Wereldoorlog het *Comité Spécial du Katanga* (CSK) het roer overnam van de agrarische kolonisatie, beperkt ons onderzoek zich tot de jaren 1908-1920. Deze bijdrage steunt op een combinatie van archiefonderzoek en een kritische lectuur van eigentijdse publicaties¹². We consulteerden overheidsarchieven (onder meer van het ministerie van Koloniën), persoonsarchieven (bijvoorbeeld van de eerste gouverneur-generaal Felix Fuchs) en archieven van private initiatieven zoals de *Ligue Coloniale du Katanga*. Verder werden ook eigentijdse publicaties van beleidsmakers en intellectuelen over het koloniale vraagstuk geconsulteerd. De discussies in de Kamer van Volksvertegenwoordigers volgden we via de Parlementaire handelingen en de begrotingsbesprekingen.

II. Katanga, een felbegeerde regio

Katanga, met een oppervlakte van 496.871 km² bijna 17 keer groter dan België, was reeds eind negentiende eeuw felbegeerd. De bodem was rijk aan tin, koper, uranium en radium en bevatte omvangrijke diamantafzettingen. Verschillende industriële en investeerders zetten er prospectiereizen op en brachten de economische mogelijkheden in kaart. Vanuit het aangrenzende Rhodesië, dat door de British South Africa Company werd bestuurd, moedigde Cecil Rhodes de oprichting van Britse ondernemingen in Katanga aan. Wat meteen voor spanningen zorgde met de Belgen. Onder meer daarom kwam in 1900 het *Comité Spécial du Katanga* (CSK) tot stand,

10. Katanti MWITWA, *Pouvoirs publics et petite colonisation agricole au Katanga 1910-1945*, Onuitgegeven doctoraatsverhandeling, Université Catholique de Louvain, 1988.

11. MATTHEW G. STANARD, "Belgium, the Congo, and imperial immobility: a singular empire and the historiography of the Single Analytic Field", *French Colonial History*, 15, 2014 (1), p. 87-109.

12. De gehanteerde afkortingen zijn: Archief Ministerie van Koloniën (AA), Stadsarchief Gent (SAG), Koninklijk Museum voor Midden-Afrika in Tervuren (KMMA) en Algemeen Rijksarchief in Brussel (ARA).

een initiatief van KongoVrijstaat en de *Compagnie du Katanga*, een private onderneming die vooral actief was in de mijnbouwsector. Deze nieuwe parastatale organisatie, die belangrijke politieke en economische bevoegdheden bezat, moest de Belgische soevereiniteit over de regio consolideren, maar kon niet verhinderen dat de buitenlandse invloed de volgende jaren bleef toenemen. De ontluikende mijnindustrie lokte immers heel wat Europese en vooral Britse kolonisten en investeerders. Door de vrijhandelsverdragen gesloten op de Conferentie van Berlijn in 1885, konden buitenlanders zich vrij vestigen in Katanga. In 1906 fuseerde de *Compagnie du Katanga* zelfs met de Britse *Tanganyika Concessions* tot de *Union Minière du Haut-Katanga* (UMHK). Op dat ogenblik had amper 30% van de Europeanen in Kongo Vrijstaat en grensregio Katanga de Belgische nationaliteit¹³.

Wanneer de Belgische staat in 1908 het bestuur over Kongo Vrijstaat in handen nam, kwam de Belgische positie in Katanga opnieuw ter discussie te staan. Volgens de gangbare koloniale politieke opvattingen was een gebied namelijk pas écht in het bezit van de metropool als het ook effectief bezet en “gekoloniseerd” was. De groeiende buitenlandse aanwezigheid in de regio bezorgde de Belgische autoriteiten dan ook heel wat kopzorgen. Vooral omdat zowel Frankrijk als Groot-Brittannië meermaals hun twijfels hadden geuit of het kleine België wel in staat was het immense Congolese grondgebied te besturen¹⁴. Kwam daarbij de perifere ligging en de slechte transportverbinding van Katanga met andere Congolese regio's. Alle transport van en naar Katanga verliep vanaf

1910 via spoorwegen in handen van Britse investeerders en over het grondgebied van Rhodesië en Zuid-Afrika. Pas vanaf 1918 was er een vlotte, rechtstreekse spoorwegconnectie met de Congolese havenstad Matadi, gelegen aan de Atlantische oceaan, en met het Grote Merengebied in het oosten. Pas in 1925 werd Katanga via Bukama met Port-Franqui in de provincie Kasaï verbonden, van waaruit per boot Leopoldstad (het huidige Kinshasa) gemakkelijk kon worden bereikt¹⁵. De afwezigheid van een vlotte connectie met de rest van de Belgische kolonie had trouwens als gevolg dat Katanga tussen 1910 en 1913 als enige regio een vicegouverneur had met dezelfde uitvoerende macht als de gouverneur-generaal in Boma¹⁶.

De Belgische regering verwachtte dat de opening van een nieuwe, vlotte spoorwegverbinding met de nabijgelegen kolonies vanaf 1910 heel wat Britten en ook Boeren uit Zuid-Afrika zou aantrekken. En dat kon problematisch zijn, vermits de Britse overheid de grenzen van Belgisch-Congo nog steeds niet had erkend. Uit rapporten en briefwisseling blijkt dat het ministerie van Koloniën (onder leiding van de katholieke minister Jules Renkin) deze migratiebewegingen nauwgezet opvolgde. De perceptie van een steeds groeiende aanwezigheid van zogenaamde “buitenlanders” zorgde zowel binnen het ministerie als in de Kamer van Volksvertegenwoordigers voor een toenemend gevoel van urgentie om Katanga “veilig te stellen”¹⁷. De snelle ontwikkeling van de mijnbouwsector genereerde bovendien een toenemende vraag naar voedsel, zowel voor de sterk groeiende groep inlandse arbeidskrachten als voor de westerlingen (actief in en rond Elisabethville), wiens

13. FRANS BUELENS, *Congo 1885-1960: een financieel-economische geschiedenis*, Berchem, 2007, p. 174-180;

SIMON E. KATZENELLENBOGEN, *Railways and the copper mines of Katanga*, Oxford, 1973, p. 1-25.

14. GUY VANTENSCHÉ, *Congo: de impact van de kolonie op België*, Tiel, 2007, p. 97-99.

15. M. ROBERT, *Le Katanga physique. Cinquantième anniversaire du Comité Spécial du Katanga*, Brussel, 1950, p. 126-127.

16. HENRI ROLIN, een jurist gespecialiseerd in internationaal recht en later senator voor de Belgische Werklieden Partij (BWP), zou in 1911 zelfs stellen dat de benaming minister van Koloniën nog zo gek niet was, net omdat Katanga en de rest van Congo door de administratieve structuren eerder twee afzonderlijke kolonies waren geworden. RENÉ LEMARCHAND, *Political awakening in the Belgian Congo*, Berkely, 1964, p. 59.

17. AA, AEII 3610, Colonat – Immigration, Correspondentie van J.H. Luus en S.P.J. van Vuuren, 30 december 1912; Rapport sur l'immigration Boer au Congo par Ernst de Brunswick, consulat belge à Entebbe, au ministre des Affaires étrangères, 19 december 1913; Correspondentie van Ernst Lademacher aan de gouverneur-generaal in Boma, 25 mei 1911; *Parlementaire handelingen*, 2 februari 1910, p. 421-427 en 10 februari 1910, p. 511-512.

voorkeur uitging naar Europese levensmiddelen zoals aardappelen, groenten en fruit. Sinds haar oprichting in 1900 had CSK weliswaar enkele experimentele landbouwstations opgericht, elk met een kleine moestuin en een veestapel. En ook vanuit de mijnindustrie zelf kwamen er initiatieven om de teelt van Europese gewassen te bevorderen¹⁸. Maar hun productie volstond bijlange niet om aan de vraag te voldoen. Het betekende dat Katanga in belangrijke mate afhankelijk was van de import van levensmiddelen uit de omliggende Britse kolonies.

Een aantal initiatieven probeerden bovenstaande knelpunten aan te pakken. Het CSK pleitte ervoor om maatregelen te nemen die niet alleen de landbouwontwikkeling en voedselproductie zouden stimuleren, maar die ook meer Belgen zouden overtuigen om zich te vestigen in Katanga. Door specifiek ook Belgische landbouwers aan te trekken, wilde men het land zichtbaar cultiveren en letterlijk laten inpalmen door Belgen. Landbouw-exploitaties werden gezien als een *pénétration pacifique*. In tegenstelling tot de *va-et-vient* van allerlei gelukzoekers, overheidsfunctionarissen en arbeiders, die meestal slechts enkele jaren in de kolonie verbleven, zorgden boerenmigranten voor een permanente bevolkingskolonisatie. Het Belgische karakter van Katanga zou op deze manier door de Engelsen niet langer kunnen worden ontkend. De zone chef van Hoog Luapula, een zekere Gheur, verwoordde het in 1909 als volgt:

“Notre influence ne saurait que gagner à ce système (het opstarten van landbouwcentra en -ondernemingen, red.) et notre pénétration pacifique serait alors effective. Ce serait la façon véritable et la plus profitable pour nous d’inaugurer au Katanga un système admirable de colonie de peuplement. Il

ne faut pas se faire d’illusion; dès que les chemins de fer projetés seront près d’être achevés, il y aura ici une affluence d’immigrants colossale”¹⁹.

Met deze reden richtte de Belgische overheid al in 1910 een Immigratiefonds op dat de overtocht van geschikte Belgen naar de kolonie moest vergoeden. Enkel Belgen die een (eerbare) stiel kenden, een blanco strafblad en wat financiële reserves bezaten, mochten op kosten van de overheid naar de kolonie reizen. Door van de kandidaten te eisen dat ze een minimumkapitaal van 500 BEF bezaten (ongeveer een half jaarloon van een landarbeider in België) of een arbeidscontract van ten minste drie maanden bij een blanke werkgever konden voorleggen, wilde de Belgische regering *poor whites* weren uit de kolonie. Volgens koloniale functionarissen en intellectuelen mochten blanken geen (zware) fysieke arbeid verrichten; zij moesten het werk van de lokale Congolese bevolking dirigeren en aansturen. Dit werd overigens ook gelegitimeerd door zogenaamde hygiënische voorschriften en adviezen, die stelden dat blanken in de hoge temperaturen geen zware arbeid mochten verrichten. De inheemse bevolking was wel voldoende aangepast aan het tropische klimaat en kon dus ingezet worden als lastdrager en werkracht in de mijnbouw of op het land²⁰.

III. De Pastorale : privé-initiatief als wegberijder

Een aantal actoren zetten, min of meer op hetzelfde ogenblik, hun schouders onder twee concrete projecten om een (boeren)kolonisatie in Katanga te stimuleren en te begeleiden. Een eerste project was de *Compagnie foncière, agricole et pastorale du Congo*, of kortweg de ‘Pastorale’.

18. Comité spécial du Katanga, 1900-1950, Brussel, 1950, p. 52-53.

19. AA, AEII 3610, Colonat – Immigration, Rapport du Comité Spécial du Katanga au ministre des Colonies, 4 augustus 1909.

20. Parlementaire Stukken, Rapport de la section centrale fait par M. Tibbaut du budget du Congo Belge, 2 december 1910, p. 45-46: “On peut établir comme règle que, à la base de toute entreprise agricole, (...) se trouve le travail du noir. Le rôle du blanc consiste à diriger”. M.-L. BEVEL, *Au Congo belge. Colonisation? Peuplement blanc?*, Brussel, 1935. VITA FOUTRY, “Les Belges au Congo”, in ANNE MORELLI (red.), *Les émigrants belges : réfugiés de guerre, émigrés économiques, réfugiés religieux et émigrés politiques ayant quitté nos régions du XVIe siècle à nos jours*, Brussel, 1998, p. 179-180; YVES SEGERS, *Economische groei en levensstandaard. Particuliere consumptie en voedselverbruik in België, 1800-1913*, Leuven, 2003, p. 339.

Deze vennootschap werd op initiatief van Leopold II gesticht op 23 november 1909, slechts enkele weken voor zijn overlijden²¹. De Pastorale bestond uit een selecte groep van bedrijfsleiders en aristocraten die een budget van 1 miljoen BEF bijeenbrachten om de landbouwkolonisatie in Katanga op te starten. De lijst met vennoten en bestuursleden leest als een staalkaart van de Belgische aristocratie, bedrijfswereld en *haute finance*. Zo duiken enkele vooraanstaande figuren van de *Société Générale* op, zoals vice-gouverneur Joseph Devolder en directeur Jean Jadot, en bankier baron Edouard Empain. Opvallende namen uit de industriële wereld zijn Ernest Solvay, Evence Coppée en Leon Mondron. Edmond Drugman was niet alleen raadsheer van Leopold II, maar was ook nauw betrokken bij de oprichting van UHMK, Forminière en de Compagnie Chemin de Fer du Bas-Congo au Katanga. De nauwe betrokkenheid van deze personen illustreert hoezeer de landbouwkolonisatie vertrok vanuit industriële motieven en opportuniteiten. De Pastorale hoopte dan ook vooral ten dienste te staan van de ontluikende mijnbouwsector door Europese levensmiddelen te produceren en daarnaast de Belgische aanwezigheid in de regio te verhogen²².

In 1910 organiseerde de vennootschap twee verkenningsmissies. De eerste vertrok in januari onder leiding van landbouwingenieur Adrien Hock. Hierover is weinig geweten. De tweede missie, onder leiding van Leopold Frateur, vertrok een maand later en deed tevens Zuid-Afrika aan²³. Professor Frateur, als zoöloog verbonden aan de Katholieke Universiteit van Leuven en tevens

uitvoerend bestuurder van de Pastorale, stelde tijdens zijn reis vast dat de uitbouw van een performante landbouwsector in Katanga met ernstige moeilijkheden zou te kampen krijgen: er waren slechts weinig Congolese werkrachten beschikbaar en de tseetseevlieg vormde een permanent gevaar voor de veeteelt²⁴. De rapporten van Hock en Frateur werden besproken in de Koloniale Raad (die de minister van Koloniën adviseerde bij zijn beleid) en ook binnen het ministerie. Ze konden de Pastorale noch de koloniale autoriteiten evenwel ontmoedigen in hun plannen om een landbouwkolonisatie in Katanga op te starten²⁵. De Pastorale kreeg van het CSK in eerste instantie een concessie van 75,000 hectare; later zou die nog worden uitgebreid tot 150,000 hectare.

Reeds enkele maanden nadat de eerste boerderij (Albert I geheten) was opgestart, stuurde de Pastorale 35 colons (waarvan twee vrouwen) naar Katanga. De boerderij omvatte 40 hectare bestemd voor groententeelt, een boomgaard met 600 fruitbomen en telde voorts 16 ezels, 20 schapen, 200 geiten en pluimvee. Daarnaast richtte de Pastorale ook twee veeteeltbedrijven op: Luabala-kraal en Katentania. De totale veestapel bedroeg circa 700 runderen. De eerste groep colons liep eerst stage in deze modelbedrijven en vervolgens gingen ze als pachters aan de slag in één van de boerderijen van de Pastorale die in de loop van 1910-1911 werden ingericht, namelijk Marie-José, Charles-Theodore, Elisabeth, Léopold en Snellegheem²⁶. Uit de namen blijkt meteen ook de nauwe band van de vennootschap met het Belgische koningshuis²⁷.

21. AA, Conseil colonial, procès-verbal des séances, 1911-1912, p. 7-23.

22. AA, ST(11)120, Compagnie foncière, agricole et pastorale du Congo.

23. AA, Conseil colonial, procès-verbal des séances, 1911-1912, p. 7-23 en AA, AEII 3610, Colonat – Immigration, Rapport Frateur pour la Pastorale, 28 oktober 1910; Correspondance Hock – Pastorale, 19 augustus 1910.

24. BERT WOESTENBORGH, ROELAND HERMANS en YVES SEGERS, *In het spoor van Demeter. Faculteit Bio-ingenieurswetenschappen K.U.Leuven, 1878-2003*, Leuven, 2005, p. 65; AA, Conseil colonial, procès-verbal des séances, 1911-1912, p. 7-23 en AA, AEII 3610, Colonat – Immigration, Rapport Frateur pour la Pastorale, 28 december 1910.

25. AA, Conseil colonial, procès-verbal des séances, 1911-1912, p. 7-23 en AA, AEII 3610, Colonat – Immigration, Rapport Frateur pour la Pastorale, 28 december 1910; Correspondance Hock – Pastorale, 19 augustus 1910.

26. EDMOND LEPLAE, *L'agriculture du Congo belge: rapport sur les années 1911 & 1912*, Brussel, 1913, p. 330-336.

27. Charles-Théodore, Leopold en Marie-José waren de namen van de kinderen van koning Albert I; Elisabeth was de naam van zijn vrouw.

Ferme Elisabeth in Katanga : ligging gebouwen en teeltplan, circa 1913. Ministerie van Buitenlandse Zaken, Archives Africaines.

De werking van de Pastorale kon zich evenwel niet ontplooiën zoals gepland. De vennootschap trok vooral arme gelukzoekers aan, die ook weer snel vertrokken. Jules Bombeke, kolonist en medewerker van de spoorweg in Katanga, schreef hierover op 7 december 1911: "Maar velen komen, hebben de reis gratis, plus 200 frank; de eerste maand winnen ze genoeg - ze zijn in de Pastorale - om hunne terugreis te betalen en ze zijn weg"²⁸. Sommigen keerden terug naar België, anderen trokken naar Elisabethville en gingen er aan de slag als arbeider of ambachtsman. De werk- en leefomstandigheden waren er beter dan op het weinig toegankelijke Congolese platteland. Bovendien kregen de boeren ook af te rekenen met ziekten, wilde dieren en was er een problematisch tekort aan Congolese arbeidskrachten. De Pastorale gooide het daarom in 1911 over een andere boeg en besloot het pachtstelsel te verlaten en nam 10 nieuwe boer-kolonisten en 19 arbeiders in loondienst aan²⁹. Maar reeds het volgende jaar bleek dat het kapitaal van de Pastorale ontoereikend was om een dergelijke uitgebreide ondersteuning te verlenen. Op 30 juli 1912 werd de vennootschap ontbonden. De boerderijen, de nog 200 stuks tellende veestapel, de nieuw aangelegde toegangswegen en bruggen, de plantages en bijhorende documentatie werden overgekocht door de Belgische staat, "en vue de l'exécution de son programme de colonisation et immigration agricole". De verkoopprijs bedroeg 685.000 BEF, waarvan maar liefst 450.000 BEF voor de veestapel³⁰. In de Kamer van Volksvertegenwoordigers klonk al sinds 1910 steeds luider dat de Belgische Staat best de ontwikkeling van de landbouwkolonisatie kon organiseren. Volksvertegenwoordigers waren argwanend ten opzichte van de grote invloed van het CSK en vonden dat privé-initiatief zich best beperkte tot de industriële

ontwikkeling. Het installeren van een Belgische boerengemeenschap werd in hun ogen beter volledig overgelaten aan de staat³¹.

IV. Mission Agricole: Edmond Leplae en zijn Landbouwdienst

Omdat het effect van het Immigratiefonds te beperkt bleef, en om de hierboven reeds aangehaalde politieke en economische redenen, gaf minister Jules Renkin al in 1910 aan de pas opgerichte *Service de l'Agriculture* of Landbouwdienst de opdracht om een concreet plan ter bevordering van een landbouwkolonisatie in Katanga te ontwikkelen. Directeur van de Landbouwdienst was Edmond Leplae, rijksagronoom en hoogleraar aan de Katholieke Universiteit van Leuven. De landbouwdienst was samengesteld uit koloniale ambtenaren en technische experts, die in lijn met de contemporaine ideologie zichzelf tot doel hadden gesteld op een rationele en efficiënte manier de moderne beschaving en westerse landbouw naar de kolonie te brengen. Leplae had voordien al een expertise opgebouwd rond koloniale landbouw en was sterke voorstander van modernisering door *white settlement* en de daarbij horende planmatige landbouw³². Het plan (de zogeheten *Mission Agricole*, en ook wel *Mission Leplae* genoemd) was het eerste grote project van de Landbouwdienst en was cruciaal in de legitiemering van de dienst en perfect geschikt om zijn ideeën in de praktijk om te zetten. Zo bepleitte Leplae van bij de oprichting van de Landbouwdienst dat zijn medewerkers voldoende actief moesten zijn in de kolonie zelf. Het koloniale landbouwbeleid, dat vooral vanuit de metropool werd uitgetekend, diende immers te steunen op voldoende praktijk- en terreinkennis. De Land-

28. SAG, Ligue Coloniale Belge du Katanga, 9, Correspondance privé Jules Bombeke – Henri de Cock, 7 december 1911.

29. AA, Conseil colonial, procès-verbal des séances, 1911-1912, p. 7-23.

30. EDMOND LEPLAE, *Rapport sur les années 1911 & 1912*, p. 330-336; AA, ST(11) 120, Dissolution et nomination de liquidateurs, compagnie foncière, agricole et pastorale du Congo. Société anonyme à Bruxelles, 25 juli 1912.

31. *Parlementaire handelingen*, 27 januari 1911, 486-488.

32. EDMOND LEPLAE, *Une exploitation agricole belge en Tunisie*, Brussel, 1909, ld., *Plans et photographies d'habitations pour plantations coloniales*, Brussel, 1911.

bouwdienst stelde agronomische kaarten op van de verschillende regio's en trachtte het (productie) potentieel van zowel de inheemse, Congolese als de Europese (plantage)landbouw in te schatten. Op die manier wilde de regering tevens een meer uitgesproken wetenschappelijk onderbouwd agrarisch beleid uitzetten³³. Leplae en zijn collega's inspireerden zich daarbij op de succesvolle landbouwpraktijken in Britse en Nederlandse kolonies zoals Java, Maleisië en Rhodesië, waarmee ze kennismaakten tijdens studiereizen. De resultaten en inzichten bespraken ze tijdens bijeenkomsten van studiegroepen en werden verspreid via allerlei publicaties en tijdschriften, zoals het *Bulletin Agricole du Congo Belge*³⁴.

Wat was het oordeel van de Belgische agronomen over de agrarische opportuniteiten in Katanga omstreeks 1910? Volgens hen verkeerde de landbouw nog in een volledig 'natuurlijke' staat. Daarmee categoriseerden ze de landbouwpraktijken van de Congolezen als primitief en weinig efficiënt. Nochtans bestond er in de regio een uitgebreid netwerk van korte en lange afstandshandel in levensmiddelen en een gediversifieerde landbouw die de inheemse bevolking moest beschermen tegen misoogsten en natuurrampen. Verschillende gemeenschappen kenden een specifieke landbouw- of jager-verzamelaarscultuur en waren op elkaar aangewezen ter aanvulling van de eigen opbrengsten³⁵. De zwerflandbouw en de *slash and burn* technieken die de lokale bevolking gebruikte, kwalificeerden de Belgische agronomen evenwel niet als 'modern' of 'beschaafd'. De Congolezen omschreven ze als 'lui'. Een Europese landbouw was in de regio vrijwel onbestaande³⁶.

Wanneer de Landbouwdienst vanaf 1910 een meer planmatige agrarische politiek voor de kolonie ontwikkelde, was hierin voor Katanga een specifieke rol weggelegd. Waar in de overige provincies (en dan vooral in de provincie Oriëntale) de klemtoon lag op het bestuderen en stimuleren van exportgerichte activiteiten via *cash crops* zoals cacao, palmolie en katoen, moest de landbouwsector in Katanga vooral ten dienste staan van de veelbelovende mijnbouwindustrie en de nieuwe, ontluikende hoofdstad Elisabethville. Het project verenigde zo de wetenschappelijke moderniteitsideologie van de technische experts, de economische aspiraties van de industriëlen in de regio en de geopolitieke wensen van koloniale beleidsmakers zowel in de kolonie als in de metropool. Zo kon het project ook in het Belgische parlement op algemene waardering rekenen. Alle politieke partijen waren het erover eens dat de ontwikkeling van de landbouweconomie een prioriteit moest zijn, zo schreef katholiek volksvertegenwoordiger Emile Tibbaut in zijn rapport over het agrarisch beleid in 1910: "Il faut introduire la vie agricole au Katanga. C'est un postulat qu'on retrouve sous toutes les plumes et dans toutes les bouches"³⁷.

Leplae en zijn medewerkers zagen in hun plannen voor Katanga een hoofdrol weggelegd voor een netwerk van 'Belgische boerderijen'. Een florerende landbouw betekende niet alleen een stabiele bron van inkomsten, maar zou ook fungeren als een speerpunt in het beschavingsoffensief dat de koloniale autoriteiten voor ogen hadden. De Belgische boeren moesten in Katanga aan de inheemse bevolking het goede voorbeeld geven, hen de principes van de moderne (sedentaire en

33. Parlementaire Stukken, Rapport de la section centrale fait par M. Tibbaut du budget du Congo Belge, 3 december 1909; Administration du Congo belge – Rapport de 1910, 14 september 1910; KMMA, Papiers Fuchs, 224 : correspondance Renkin-Fuchs, 22 oktober 1910; STEPHANIE KERCKHOFS en YVES SEGERS, "Crisis in de tropen. Landbouwpolitiek en agrarische wetenschap in Belgisch Congo (c. 1900-1940), in BRUNO BLONDÉ e.a. (red.), *Overheid en economie. Geschiedenissen van een spanningsveld*, Antwerpen, 2014, p. 133-152.

34. Onder meer van de Société belge d'études et d'expansion, de Groupe d'études coloniales de l'Institut Solvay, het Institut Royal Colonial Belge en in de Bulletin de la Société royale de Géographie d'Anvers.

35. D. WILKIE en B. CURRAN, "Historical trends in a forager and farmer exchange in the Ituri rain forest of Northeastern Zaire", *Human Ecology*, 21, 1993, p. 389-417.

36. LEPLAE, *Rapport sur les années 1911 & 1912...*, p. 330-336.

37. Parlementaire Stukken, Rapport de la section centrale fait par M. Tibbaut du budget du Congo Belge, 2 december 1910.

commerciële) landbouw tonen en op die manier hen de waarde van hard werk leren kennen. Daarnaast hoopten de Belgische autoriteiten dat een modernisering van de inheemse landbouw zou resulteren in een aanpassing van de Congolese familiale structuren aan de Westerse normen³⁸. De polygamie van de inheemse volkeren was de Belgische staat en zeker de Katholieke Partij en missiecongregaties een doorn in het oog. Via het voorbeeld van blanke, Belgische boerengezinnen (man, vrouw en een schare kinderen) hoopten ze een monogame levensstijl te bevorderen. Het landbouwbeleid en meer bepaald de boerenmigratie diende met andere woorden niet alleen politieke en economische doelstellingen: het was tevens een manier om de inheemse bevolking te disciplineren en hun levensstijl aan te passen aan de Europese normen, in lijn met andere *social engineering* projecten in kolonies wereldwijd³⁹.

Deze visie sproot voort uit de katholieke landbouwideologie die in België en vooral in Vlaanderen op dat ogenblik een grote invloed kende. In navolging van de corporatistische school in Frankrijk en de *Agrarromantik* in Duitsland, bogen ook in de metropool katholieke intellectuelen zich over de sociale vragen op het einde van de negentiende eeuw. Terwijl de socialistische Belgische Werklieden Partij haar machtsbasis uitbouwde in de steden bij de arbeiders, ging de Katholieke Partij haar stemmen halen bij de landbouwers. Zij werden gezien (en geïdealiseerd) als dragers van traditie, als gezonde en morele burgers die het land bevolkten en voor stabiliteit zorgden. De boeren lagen voor de Katholieke Partij aan de basis van elke natie: boerengezinnen waren grote gezinnen met veel kinderen die het nationale geboortecijfer stevig aanzwengelden. Daarnaast speelden ze een cruciale rol in de samenleving, omdat zij de rest van de bevolking voorzagen van voedsel. Bovenal werden de

boeren gezien als de conservatieve en stabiele krachten in de maatschappij, zij waren gebonden aan de grond en, zo dacht men, minder geneigd tot revolutionaire ideeën. De boeren stonden bovendien gekend als verdedigers van Kerk en geloof. Katholieke intellectuelen zoals Victor Brants, die in Parijs kennis had gemaakt met het Franse corporatisme, verspreidden de ideologie op Belgische universiteiten. De studiekering van Brants in Leuven kon onder andere Edmond Leplae tot haar leden rekenen⁴⁰. Wetenschap werd zo in één adem gelinkt aan heersende ideeën over de inrichting van zowel de Europese als koloniale samenleving.

De link tussen landarbeid, stabiliteit en moraliteit werd ook door de missies in Congo gelegd. In 1909 nam minister Renkin het initiatief om ook een Belgische abdij te stichten in Katanga, ook ter versterking van de Belgische aanwezigheid in de regio, ditmaal specifiek om de Protestantse invloeden van de Engelse missies tegen te gaan. Na eerst de Trappistenbroeders van Westmalle tevergeefs te hebben benaderd, koos Renkin ervoor de Benedictijnen van Maredsous te vragen een abdij te stichten in Katanga. Deze orde stond in hoog aanzien bij koning Albert I, waarmee nog maar eens de sterke invloed van het koningshuis in de eerste projecten in de regio blijkt. De abdij werd onder leiding van Mgr. De Hemptinne gesticht in Kansenia, en werd in 1910 beschreven als een extra manier om Belgische kolonisatie te stimuleren in een regio waar voordien voornamelijk Engelsen zich hadden gevestigd. De abdij nam één van de veestapels van de Pastorale over in 1911, en voordien waren de monniken al gestart met de aanleg van een moestuin. De landbouwactiviteiten van de abdij intensiveerden tijdens de oorlog en de veestapel groeide van ongeveer 160 dieren in 1913 naar ongeveer 400 in 1920. De abdij zette zich ook in ter ondersteu-

38. *Parlementaire handelingen*, 25 januari 1911, p. 454-458; *Parlementaire Stukken*, Rapport de la section centrale fait par M. Tibbaut du budget du Congo Belge, 2 december 1910.

39. *Parlementaire handelingen*, 1 februari 1911, p. 519-525; *Parlementaire handelingen*, 25 januari 1911, p. 454-458; *Parlementaire Stukken*, Rapport de la section centrale fait par M. Tibbaut du budget du Congo Belge, 2 december 1910.

40. LEEN VAN MOLLE, *Katholieken en landbouw. Landbouwpolitiek in België, 1880-1914*, Leuven, 1989, p. 47-90.

ning van de overige Belgische boeren; zo zou De Hemptinne ijveren voor een weg die Kansenia met Kambove verbond en zo de verbinding tussen de verschillende boerderijen en consumptiecentra verbeterde⁴¹. Meer algemeen combineerden vooral de Jezuïeten in Congo hun theologische activiteiten met landbouw. Over de hele kolonie werden zogenaamde *ferme-chapelles* gesticht, waar Congolese kinderen werden ingezet in voedselproductie en werden onderwezen door de missionarissen. Verschillende andere missies adopteerden deze combinatie nadien ook⁴². In Katanga ontwikkelden de missies als enigen ook voortgezet onderwijs voor Congolezen, dat zich beperkte tot 'professioneel' onderwijs en de kinderen opleidde tot ambachtslieden. Tegen 1920 bestonden er drie zulke professionele scholen: één in Kafubu, één in Kabinda en één in Kanda-Kanda. Die laatste werd georganiseerd door de Scheutisten van Tihelen St-Jaques en omvatte ook landbouwonderwijs⁴³.

Na maandenlange voorbereidingen in de metro-pool verplaatsten de werkzaamheden van de Landbouwdienst zich in de lente van 1911 naar Katanga. Edmond Leplae opteerde ervoor om het project zelf ter plaatse te coördineren. Hij arriveerde na een lange reis via Zuid-Afrika in april 1911. Gedurende enkele weken onderzocht hij tijdens een prospectiereis, samen met een tiental medewerkers van de Landbouwdienst, de mogelijkheden om op korte termijn landbouwcentra op te zetten. Opvallend: ze exploreerden vooral de regio rond Elisabethville en de riviervalleien langs de grens met Rhodesië. Het merendeel van Leplae's medewerkers had nog nooit gereisd of gekampeerd, en moest dus nog vertrouwd geraken met de Afrikaanse manier van leven (in de brousse), met de Congolezen en met de specifieke hygiënische voorschriften. In zijn brieven

aan minister Renkin was Leplae zeer positief over de opportuniteiten: het klimaat was zeer geschikt en er waren voldoende geschikte en vruchtbare gronden, al moest er wel voldoende aandacht zijn voor de aanwezigheid van water⁴⁴. Het uitgesproken optimisme van Leplae stond in schril contrast met de voorzichtige en veeleer negatieve rapporten van Hock en Frateur.

Leplae besloot om de eerste fase van de kolonisatie te concentreren in de regio tussen Sakania en Elisabethville, beide ideaal gelegen nabij de recent aangelegde spoorweg. Op dat ogenblik was het weggennetwerk in Katanga amper ontwikkeld. De spoorweg was de enige moderne en efficiënte vorm van transport die toeliet om allerlei behoeften voor de landbouwexploitatie aan te trekken en om de opbrengsten te vervoeren naar de regionale consumptiecentra of naar het buitenland. De Landbouwdienst richtte al in 1911 twee nieuwe dorpen op langs de spoorweg, namelijk Bellefontaine (of Tchisenda) en Nieuwdorp, en tevens twee wetenschappelijke stations: Welgelegen en Kinsengwa (zie foto 1). De ligging van Bellefontaine was trouwens niet alleen vanuit agrarisch oogpunt ideaal volgens Leplae. In een brief aan minister Renkin noteerde hij op 4 oktober 1911: "Il est certain que cette localité est très favorablement située au point de vue de la surveillance politique et de l'administration de l'extrême-sud du Katanga". De medewerkers van de Landbouwdienst hadden ervoor gezorgd dat Congolese arbeiders een deel van de gronden in cultuur hadden gebracht. In de praktijk betekende dat: de brousse afbranden, bomen omhakken, de grond vrij van wortels en stenen maken en indien nodig een irrigatiesysteem aanleggen. Het nodige materiaal, zaden, plantgoed en een veestapel waren reeds aanwezig. In Elisabethville werd de hoofdzetel van de Landbouwdienst voor de provincie Katanga ondergebracht.

41. MWITWA, *Pouvoirs publics et petite colonisation agricole au Katanga...*, p. 83-110.

42. BARBARA A. YATES, "The triumph and failure of mission vocational education in Zaïre 1879-1908", *Comparative Education Review*, 20, 1976 (2), p. 193-208; WYATT MAC GAFFEY, "Education, religion, and social structure in Zaïre", *Anthropology & Education Quarterly*, 21, 1982 (3), p. 238-250.

43. AA, RA-CB 207, Comité régional du Katanga, Rapport général, 18 april 1921.

44. AA, AGRI 627, Correspondance au ministre Renkin, 28 mei 1911.

Midden 1911 waren 24 medewerkers betrokken bij de *Mission Agricole* waaronder niet alleen meerdere agronomen en landbouwingenieurs, maar ook een veearts en een burgerlijk ingenieur⁴⁵.

V. Colons agricoles onder de tropenzon

Alles leek dus klaar om de eerste boerenmigranten te ontvangen. De selectie van geschikte kandidaten gebeurde onder meer in samenwerking met de *Ligue Coloniale belge du Katanga* (hierna afgekort tot *Ligue*). Deze private organisatie, opgericht in Brussel in 1911, bestond uit een groep vrijwilligers uit de kleine burgerij. Het is niet duidelijk in welke mate het ministerie een hand heeft gehad in de oprichting van de *Ligue*. Tijdens een uitzetting in de Kamer begin 1911 stelde minister Renkin dat hij had vernomen dat er verschillende comités in het hele land waren opgericht ter promotie en ondersteuning van de migratie naar Katanga⁴⁶. Het laat vermoeden dat de overheid pas later betrokken werd bij dit initiatief. Maar de publiek-private samenwerking die werd uitgebouwd, was vrij intens. De *Ligue* informeerde niet alleen over migratie naar en het dagelijks leven in Katanga, via de organisatie van lezingen en wekelijkse informatiemomenten, en de publicatie van artikels in lokale kranten (zie foto 2). Ze onderhield ook persoonlijke contacten met kandidaat-colons en adviseerde het ministerie wie in aanmerking kwam voor effectieve migratie en dus ook voor begeleiding en financiële ondersteuning (zoals gratis transport; de reis België-Katanga kostte toen circa 1200 BEF per persoon). De *Ligue* onderschreef het belang van een landbouwkolonisatie, maar zou in de praktijk vooral arbeiders en allerlei vaklui aanleveren⁴⁷.

De eerste groep Belgische colons werden ontvangen in de nieuwe 'gemeenten' Nieuwdorp en Belfontaine, om er te bekomen van de lange reis en te acclimatiseren. Uit het schaars bewaarde beeldmateriaal blijkt dat deze ontvangstlocaties weinig voorstelden. Aanvankelijk waren er alleen tenten, na enkele maanden tijdelijke hutten. Ter plekke waren medewerkers van de Landbouwdienst aanwezig, een Belgische geneesheer en een priester die tevens een schoolje openhield voor de meegereisde kinderen. Tijdens hun verblijf konden de boerenmigranten de omgeving verkennen, zich vertrouwd maken met de lokale landbouwomstandigheden en zich bijscholen. De eerste zes maanden konden ze genieten van gratis huisvesting en kregen ze een toelage om voedsel aan te kopen (30 BEF per maand). Tot de voor hen bestemde pachtboerderijen klaar waren, gingen ze in dienst bij de *Service de l'Agriculture*. In de praktijk moesten de eerste colons ongeveer een jaar in de ontvangstdorpen verblijven. De opbouw en inrichting van de eerste boerderijen duurde immers veel langer dan gepland. En ook het in cultuur brengen van de gronden verliep moeizaam en traag: er waren onvoldoende Congolese werkrachten beschikbaar⁴⁸. De Landbouwdienst ondersteunde de colons op nog andere manieren. Medewerkers brachten regelmatig een bezoek aan de verspreide boerderijen en verleenden advies, bijvoorbeeld over het bekalken van gronden. Ze verdeelden ook gratis of goedkoop plantgoed, zaden, groot- en kleinvee. En stelden na verloop van tijd trekdieren, stoommachines en –ploegen ter beschikking om te ontbossen, te irrigeren of om wegen aan te leggen⁴⁹.

De manier waarop de landbouwkolonisatie in Katanga werd georganiseerd door de Landbouwdienst was duidelijk geïnspireerd door de situatie

45. AA, AGRI 627, Correspondance au ministre Renkin, 4 oktober 1911.

46. *Parlementaire handelingen*, 25 januari 1911, p. 462: "... car j'apprends que sur plusieurs points du pays se forment des comités en vue de nous seconder pour l'extension de l'immigration".

47. SAG, Ligue Coloniale Belge du Katanga, 6, Procès-Verbaux des Séances.

48. A. Hock, *L'agriculture au Katanga : possibilités et réalités*, Brussel, 1912, p. 280-295; LEPLAE, *Rapport sur les années 1911 & 1912...*, p. 449-452.

49. AA, AGRI 627, Correspondance Leplae – Service Agricole au Katanga, 4 mei 1916.

**OPENBARE
VLAAMSCH E VOORDRACHT**
OVER
KATANGA

ZONDAG 5 FEBRUARI
te 10 1/2 uren 's morgens, in het lokaal der
BEURS, KOUTER, GENT
zal de heer
Dr A. LODEWYCKX
eene **VLAAMSCH E** voordracht houden over
KATANGA
ALS BELGISCHE KOLONIE
(ZIJNE RIJKDOMMEN EN TOEKOMST)

De heer **LODEWYCKX** is een geboren Vlaming, die te Gent aan onze
Hoogeschool gestudeerd heeft en hij heeft daarna, vijf jaar van zijn leven in
Afrika doorgebracht, als hoogleeraar aan de Universiteit te Stellenbosch bij
Kaapstad (Zuid-Afrika).

De ingang is VRIJ en KOSTELOOS.

Gentse Nijverheidspaleis, L. D.Ks. Drukker, 17

Affiche van een openbare voordracht in Gent over de rijkdommen en toekomst van Katanga, georganiseerd door de Ligue Coloniale belge du Katanga. Bron : De Zwarte Doos DKF 34 9, Archief Ligue Colonial, Stadsarchief Gent.

en aanpak in Rhodesië⁵⁰. Ook daar opereerde de landbouw vooral in dienst van de mijnindustrie en was vanaf de eeuwwisseling een heel eigen *settler identity* ontstaan, met als voornaamste kenmerken een focus op het kerngezin en op de promotie en ondersteuning van een blanke gemeenschap. Dat waren stuk voor stuk aspecten waarop de Belgische koloniale administratie ook sterk de nadruk legde. Daarnaast leefde er in Rhodesië een sterk Brits patriottisme en werden de ingeweken Boeren als een bedreiging voor de nationale (koloniale) eenheid gezien. Onder meer Leplae haalde de pioniers van de landbouwkolonisatie in Rhodesië aan als de ultieme voorbeelden van doorzettingsvermogen en ijver in moeilijke omstandigheden⁵¹. De landbouwkolonisatie in Rhodesië had inderdaad een moeilijke start gekend, iets waar de Belgen zich mee konden identificeren. Geplaagd door droogte en sprinkhanenplagen en zonder toegankelijke afzetmarkten, waren de eerste Europese *settlers* in Rhodesië enkel in staat om aan autarkische landbouw te doen. De echte landbouwontwikkeling startte er ook pas vanaf 1908, maar nam meteen een hoge vlucht dankzij de talrijke ondersteunende maatregelen van de *British South Africa Company*. Deze onderneming kon bovendien voortbouwen op een uitgestrekt koloniaal netwerk en steunde op jarenlange expertise

uit Zuid-Afrika en decennialange koloniale ervaring van het Britse Rijk. De landbouwontwikkeling in Rhodesië richtte zich enkel op de Europese boeren, voor wie een *white agricultural policy* werd uitgebouwd. Wetenschappelijk onderzoek en verschillende ondersteunende maatregelen zoals goedkoop landbouwkrediet en lage grondprijzen vormden de hoeksteen van dit beleid⁵². De moeilijke start gevolgd door een hoge vlucht van de Europese landbouw sprak enorm tot de verbeelding van de Belgen. Maar het was niet enkel Rhodesië dat voor de nodige inspiratie zorgde. Onder leiding van Leplae kwamen er belangrijke contacten met agronomen in Nederlands- en Brits-Indië en met de Duitse, Britse en Franse kolonies in Sub-Sahara Afrika⁵³.

Het is niet eenvoudig om te reconstrueren hoeveel Belgen en buitenlanders, zowel boeren als niet-landbouwers, zich vestigden in Katanga voor, tijdens en kort na de *Mission Agricole*. De bevolkingsregistratie verliep dan nog zeer moeizaam en onnauwkeurig. Er was ook een groot verloop: vele kolonisten bleven slechts een korte periode in de kolonie en keerden teleurgesteld naar huis terug. Of overleden ten gevolge van tropische ziekten. Tabel 1 brengt info uit verschillende bronnen samen en legt vooral enkele belangrijke trends bloot.

	1910	1911	1912	1913	1914	1915	1916	1917	1918	1919	1920
Belgische boeren	1		32	23	20		27		34		60
Europese boeren	13				17		12		15		40
Belgische bevolking		313	907				949	1071			1780
Europese bevolking	361	747	1760				1980	2469	2571		3331

Tabel 1: Evolutie Belgische en Europese bevolking en aantal Belgische en Europese landbouwers in Katanga, 1910-1920⁵⁴.

50. EDMOND LEPLAE, "Les débuts de la colonisation agricole en Rhodésie", *Bulletin agricole du Congo Belge*, 6, 1915, p. 108-115; AA, AEII 3610, Colonat – Immigration, Rapport Frateur pour la Pastorale, 28 oktober 1910.

51. BONELLO, "The Development of Early Settler Identity...", p. 346-347.

52. ROBIN PALMER, "Agricultural history of Rhodesia", in ROBIN PALMER en NEIL PARSONS (red.), *Roots of rural poverty*, Berkeley, 1977, p. 230-235.

53. Parlementaire Stukken, Administration du Congo belge – Rapport de 1910, 14 september 1910, p. 28; Administration du Congo belge – Rapport de 1911, 29 september 1911, p. 28-29; Administration du Congo belge – Rapport de 1912, 24 oktober 1912, p. 29-30; Administration du Congo belge – Rapport de 1913, 30 oktober 1913, p. 52; KERCKHOFFS en SEGERS, "Crisis in de tropen...".

54. AA, Rapport annuelle du Congo Belge, 1911-1920.

De blanke, westerse bevolking vertienvoudigde bijna tussen 1910 en 1920. Het aantal Belgen steeg van ongeveer 300 in 1911 tot 1780 in 1920. Het aandeel van de Belgen in de totale Europese bevolking schommelde in deze periode steeds rond de helft: in 1911 vertegenwoordigden ze 40 %. Pas in 1920 liep het aandeel van de Belgen op tot circa 55 %. Vooral in de jaren 1911-1912 en nog sterker tijdens de eerste jaren na de Eerste Wereldoorlog nam het aantal Belgen en Europeanen toe. Het ging dan vooral om koloniale ambtenaren, bedienden en arbeiders van westerse ondernemingen. Ze werden aangetrokken door de hoge lonen in het ontluikende Elisabethville en in de mijnbouwindustrie. Landbouwers vormden slechts een zeer kleine minderheid. Een rapport uit 1921, geschreven door Leplae, vermeldt dat tussen 1910 en 1920 755 mannelijke kolonisten door de staat naar Katanga werden gestuurd. Slechts 32 onder hen waren *colons agricoles*⁵⁵. Van alle kolonisten die via het staatsprogramma naar Katanga gingen, bleven er in 1921 trouwens slechts 129 over (of amper een vijfde)⁵⁶.

De evolutie van de westerse boerenbevolking in Katanga volgde in grote lijnen de hierboven beschreven trend. In 1910 zou er slechts één Belgische boer actief zijn geweest in Katanga, naast een derdiental buitenlanders (vooral Britten). De volgende jaren nam hun aantal toe: in 1914 noteerde de Landbouwdienst 20 Belgische boeren en 17 landbouwers van Europese origine. Vanaf 1916 nam de aanwezigheid van westerse boeren versneld toe: in 1920 waren 60 Belgische landbouwers actief in Katanga en 40 buitenlanders. Samen bestuurden ze zo'n 85 boerderijen⁵⁷. Opvallend: de initiatieven van de Pastorale en de *Mission Agricole* (hoe beperkt en kortstondig ook) zorgden er blijkbaar wel voor dat vanaf 1911-1912 niet alleen het aantal Belgische boeren toenam, maar dat zij tevens het aantal buitenlandse boeren numeriek overstegen.

Tussen eind 1911 en 1913 vertrokken 32 landbouwers (vergezeld van 28 vrouwen en kinderen) onder begeleiding van de overheid naar Katanga. Van deze groep waren er in 1913 al negen terug naar huis vertrokken, samen met zestien vrouwen en kinderen⁵⁸. In dezelfde periode trokken tevens zes boerenfamilies op eigen houtje naar Katanga. Het is niet meteen duidelijk waarom sommigen verkozen om op zelfstandige basis naar de kolonie te gaan. Voldeden zij niet aan de voorwaarden van de Landbouwdienst om te genieten van financiële ondersteuning? Of stonden zij op hun zelfstandigheid en wensten ze zich op een plek naar voorkeur te vestigen? In elk geval konden ook deze migranten een beroep doen op het advies en zelfs op de praktische ondersteuning van de rijksagronomen. Wat ook opvalt: ondanks de bekommernis van de koloniale autoriteiten om de Belgische aanwezigheid in Katanga te versterken, nam het absolute aantal buitenlanders toch toe. Meer zelfs, de Landbouwdienst verleende hen in sommige gevallen aanzienlijke materiële steun en technisch advies. Bovendien mochten vanaf 1912-1913 Belgische landbouwers zonder financiële reserves ook vertrekken als ze al een kennis of familielid hadden in Katanga⁵⁹. Beide feiten tonen aan dat na verloop van tijd pragmatisme het haalde van theoretische en ideologische uitgangspunten. Hoe de selectie van de landbouwers precies verliep, is trouwens onduidelijk. Van slechts één kandidaat-boerenmigrant is een ingevulde standaardvragenlijst bewaard. De vermelde vragen bieden een inzicht in de motieven en aandachtspunten van de koloniale autoriteiten. Zo werd onder meer gepolst naar de samenstelling van het gezin, de opleiding van het gezinshoofd en de beroepsactiviteiten van de zonen ouder dan 15 jaar. Ook het beschikbare kapitaal, de specifieke landbouwactiviteiten in België en het lidmaatschap van landbouworganisaties kwamen

55. Parlementaire Stukken, Administration du Congo belge – Rapport de 1913, 30 oktober 1913, p. 46; SAG, Ligue Coloniale Belge du Katanga, 8, liste des dossiers envoyés à Mr. Goffart, directeur délégué au ministre des colonies.

56. De enige Belgische colon in 1910 was een zekere Mr. G. Hanssens, zie LEPLAE, *Rapport sur les années 1911 & 1912...*, p. 350.

57. Parlementaire Stukken, Administration du Congo belge – Rapport de 1920, 14 december 1921, p. 65.

58. Parlementaire Stukken, Administration du Congo belge – Rapport de 1913, 30 oktober 1913, p. 46.

59. AA, AGRI 693 en 694, Dossiers individuels.

aan bod. Een meer specifieke vraag luidde “Houdt gij u met groententeelt bezig”? En natuurlijk kwam ook de motivatie ter sprake. Hierop antwoordde Joseph Mertens, afkomstig uit Rillaar, begin 1913 veelzeggend: “Ik verlang België te verlaten om in de Belgische Kongo met meer gemak de boerderijen te kunnen uitbreiden en grotere winsten op te doen”. Enkele maanden later vertrok hij samen met zijn broer naar Katanga⁶⁰.

Over de herkomst en het sociale profiel van de *colons agricoles* is niet zoveel bekend. Van slechts 10 boerenmigranten, die zich via overheidssteun in Katanga vestigden, is de woonplaats bekend: 6 waren afkomstig uit Vlaanderen (Rillaar, Zandbergen, Pulle, Poperinge, Steenkerke en Veurne), drie uit de regio Brussel (Wolvertem en Oudergem) en slechts één was afkomstig uit Wallonië (Vielsalm). Het overgrote deel van hen was niet erg welstellend. Leplae omschreef hen als “petits agriculteurs”⁶¹. Een uitzondering waren de broers Jules en Louis Goethals, aristocraten afkomstig uit Wolvertem. Ze waren nog jong toen ze zich in 1911 in Katanga vestigden, maar slaagden erin om een bloeiend bedrijf op te starten dat tot in de jaren 1930 steeds verder zou uitbreiden. De sociale achtergrond van de Belgische landbouwcolons veranderde pas na de Eerste Wereldoorlog. Vanaf dan besloot een kleine maar dynamische en meer kapitaalkrachtige groep bestaande uit ex-ambtenaren en oud-werknemers van westerse koloniale ondernemingen om te investeren in een plantage of zelf een landbouwbedrijf op te starten⁶².

Leplae uitte op verschillende momenten zijn teleurstelling over het beperkte enthousiasme bij Belgische landbouwers om zich in Katanga te vestigen. Hijzelf verwees als voornaamste redenen naar de relatief goede situatie voor landbouwers in België. Begin twintigste eeuw waren de negatieve effecten van de agrarische depressie uit de jaren 1880-1895 al enige tijd achter de rug en de toenemende welvaart zorgde ervoor dat niet alleen de vraag naar voedsel groeide, maar ook het landbouwkomen. Een tweede oorzaak was het gebrek aan avontuurlijkheid, aan zin om naar verre buitenlanden te migreren, zeker bij kapitaalkrachtige boeren⁶³. In vergelijking met andere (West-)Europese landen was overzeese migratie naar onder meer de Verenigde Staten, Canada of Argentinië inderdaad weinig populair in België⁶⁴. Nochtans verschenen reeds vanaf 1910 tal van artikels in tijdschriften, kranten en brochures waarin de uitgebreide mogelijkheden voor Belgische migranten (boeren en ambachtslui) in Katanga in geuren en kleuren werden beschreven. De regio werd zo aan een breed publiek voorgesteld als een waar El Dorado, gekenmerkt door een groeiende economie en industrie, een aangenaam klimaat en veel mogelijkheden om fortuin te vergaren. In verschillende publicaties werd de landbouwkolonisatie gepresenteerd als een broodnodige wegbereider voor een *colonisation de peuplement* die tot een rijke en welvarende kolonie zou leiden. Tabel 1 toont evenwel aan dat het propaganda-offensief slechts een beperkte wervende kracht had⁶⁵.

60. FOUTRY, “Les Belges au Congo...”.

61. EDMOND LEPLAE, “L’agriculture au Katanga, pendant le 2e Semestre de l’Année 1914”, *Bulletin agricole du Congo Belge*, 6, 1915, p. 72-91; Id., “La Colonisation agricole belge au Congo”, *Bulletin agricole du Congo Belge*, 9, 1918, p. 3-28; “L’Agriculture au Katanga (Congo Belge)”, *Bulletin agricole du Congo Belge*, 9, 1918, p. 136-163; EDMOND LEPLAE, “Exploitation d’une ferme au Katanga et dans les régions élevées du Congo belge”, *Bulletin agricole du Congo Belge*, 12, 1921, p. 3-36 en p. 134-148.

62. AA, AGRI 693, Colons au Congo Belge vers 1913, Dossier Goethals (diverse).

63. FOUTRY, “Les Belges au Congo...”, p. 179-180; LEPLAE, *Rapport sur les années 1911 & 1912...*, p. 455-457.

64. JEAN STENGERS, *Emigration et immigration en Belgique au XIXe et au XXe siècle*, Brussel, 1978, p. 52-53; VANTHEMSCHÉ, *Congo...*, p. 274-275.

65. AUGUST ADAM, ARTHUR BOLLE en PUCK CHAUDOIR, *Le Katanga, province belge*, Luik, 1911, p. 10; “Le Katanga”, *Travaux du groupe d’études coloniales de l’Institut Solvay*, Brussel, 1910, p. 23; FERDINAND GOFFART, *Trois ans de colonisation belge au Katanga*, Brussel, 1912, p. 18.

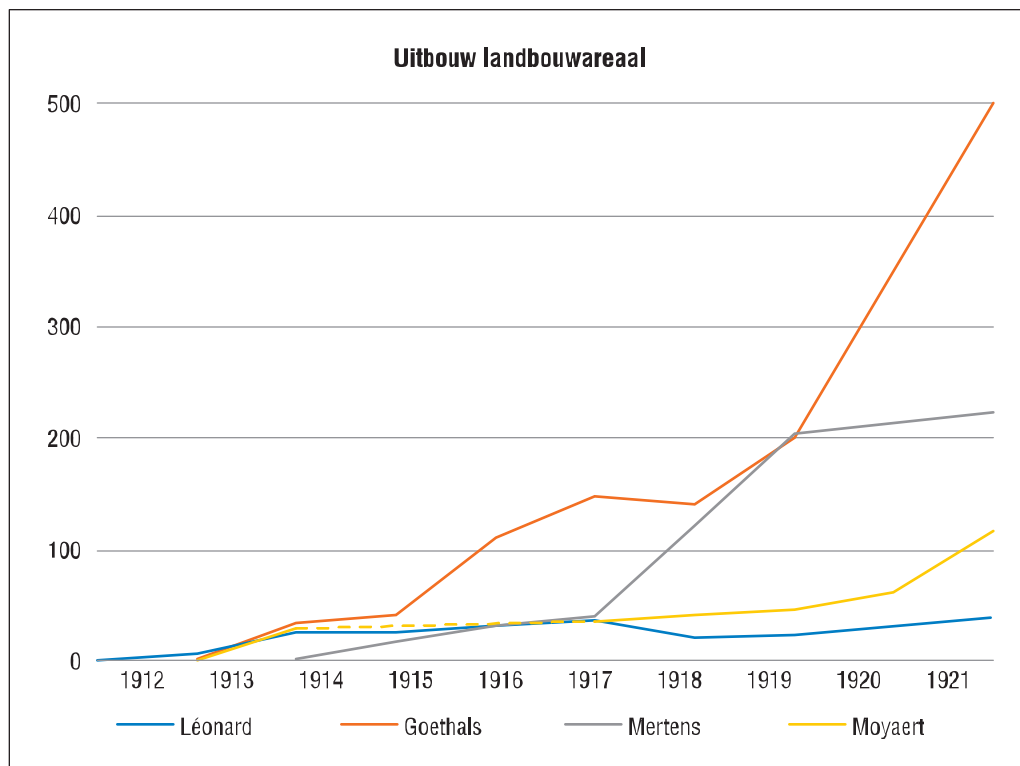

De eerste Belgische kolonisten gevestigd in Bellefontaine, met rechts het 'cultuurhoofd' Mr. Gara. Links is de voorlopige kampplaats te zien, rechts de eerste huizen. Foto genomen in 1911. Bron : Leplae, Edmond, 'Mission Agricole au Katanga', in : Bulletin agricole du Congo Belge, 3 (1912), p.16.

VI. Boeren in Katanga

Welke landbouwactiviteiten ontplooiden de Belgische colons in Katanga? Welke gewassen teelden ze? Hoe groot waren hun bedrijven? Op welke steun van de Landbouwdienst konden ze rekenen? De opstart en verdere uitbouw van de landbouwbedrijven verliep de eerste jaren zeer langzaam. De meeste bedrijven hadden een beperkte omvang. Midden 1914 was de gemiddelde oppervlakte 19,1 hectare. De kleinste ondernemingen bewerkten circa 5 hectare; de grootste exploitatie strekte zich dan uit over 47 hectare (Ferme Gen in Nieuwdorp). Eind 1914 was de gemiddelde bedrijfsomvang opgelopen tot 22,1 hectare, wat vooral te maken had met de

opstart van enkele grotere exploitaties en uitbreidingen van bestaande boerderijen: met 80 hectare was de Ferme Nicolas in Lufira de grootste. De totale bewerkte oppervlakte in Katanga (althans door Belgische en westerse migranten) steeg zo in de tweede jaarhelft van 1914 van 648,5 naar 868,5 hectare, maar wat gezien de oppervlakte van de regio zeer beperkt was. Van een viertal exploitaties was het mogelijk om de verdere evolutie jaar-na-jaar in kaart te brengen. Grafiek 1 toont aan dat pas vanaf 1915-1916 de omvang van de boerderijen gevoelig kon toenemen. De bedrijven van de gebroeders Goethals en Mertens kozen duidelijk voor schaalvergroting; de ondernemingen van de gebroeders Léonard en Moyaert bleven in omvang veel beperkter.

Grafiek 1 : Evolutie omvang enkele landbouwexploitaties in Katanga, 1912-1921, uitgedrukt in hectaren.⁶⁶

66. "L'agriculture au Katanga, pendant le 2e semestre de l'Année 1914", *Bulletin Agricole du Congo Belge*, 6, 1915, p. 72-91 ; EDMOND LEPLAE, "La Colonisation agricole belge au Congo", *Bulletin Agricole du Congo Belge*, 9, 1918, p. 3-28 ; "L'Agriculture au Katanga (Congo Belge)", *Bulletin Agricole du Congo Belge*, 1918, p. 136-163 ; LEPLAE, "Exploitation d'une Ferme au Katanga...", p. 3-36 en p. 134-148 ; AA, *Rapport Annuelle du Congo Belge*, 1911-1920.

In de beginjaren van de Katangese landbouwkolonisatie legden de kleine bedrijven zich op aanraden van de Landbouwdienst vooral toe op de teelt van groenten voor blanken in Elisabethville. Maar dit bleek uiteindelijk geen doorslaggevend succes te zijn. De afzetmarkt was te beperkt en de prijzen waren laag, zeker in vergelijking met de geleverde inspanningen. Bovendien kampten de tuinders met veel praktische problemen zoals insecten en een te vochtig klimaat. Ook het transport naar Elisabethville was omslachtig en tijdrovend. De veiling, die oorspronkelijk was ingesteld om de verkoop efficiënter te maken, werd noodgedwongen afgeschaft in 1915⁶⁷. De twee colons die zich dan nog op groenteteelt richtten, verkochten hun producten rechtstreeks van deur tot deur in Elisabethville⁶⁸.

Naast groenten teelden de meeste colons in deze beginfase ook nog maïs en (zoete) aardappelen, aangevuld met één of twee kleinere teelten zoals pompoenen, sorgho of maniok. Tijdens de Eerste Wereldoorlog begonnen steeds meer colons te investeren in fruitbomen. Zo produceerden de broers Goethals in 1915 al een enorme verscheidenheid aan fruit, onder meer limoenen, citroenen, appels, sinaasappels, mandarijnen en vijgen. Ook veeteelt en pluimvee vonden steeds meer ingang vanaf 1914-1915, vooral dan bij de grotere en meer kapitaalkrachtige landbouwbedrijven. Zo telde de Ferme Smith in 1915 maar liefst 112 koeien, 60 vaarzen en 60 runderen. Nochtans was dit een risicovolle investering: tot begin jaren 1920 bleef de tseetseevlieg een acute bedreiging voor de veestapel in Katanga⁶⁹. Pas vanaf dan slaagden de rijks-veeartsen erin om (via een doorgedreven ontbossing en desinfecterende baden) de runderen, varkens en paarden langer in leven te houden⁷⁰.

Vanaf 1915-1916 konden sommige bedrijven de bewerkte oppervlakte sterk opdrijven. In de beginjaren was het voor hen moeilijk om de toegekende concessie volop te valoriseren, vooral omwille van een gebrek aan voldoende arbeiders en trekdiere om de gronden te ontginnen en later te bewerken. Veel colons klaagden over het tekort aan inlandse arbeiders bij de koloniale autoriteiten (en de volgens hen hoge kostprijs). Op de Ferme Nicolas, die in 1915 beschikte over een concessie van 850 hectare en waarvan slechts 10% in cultuur was gebracht, werkten toen 30 à 40 Congolezen. De Landbouwdienst wenste bovendien zo veel mogelijk nieuwe agrarische exploitaties op te richten; het uitbreiden van de bestaande paste niet meteen in de politiek van 'pénétration pacifique'. Maar tijdens de Eerste Wereldoorlog wijzigde deze strategie en maakte de Landbouwdienst wel extra middelen vrij (trekdiere, ploegen en kapitaal) om de uitbreiding van goed functionerende boerderijen te ondersteunen. Ondanks de expliciete voorkeur van Leplae voor gezinnen die samen een landbouwbedrijf in Katanga runden, bleken het voornamelijk broers te zijn die het goed deden in Katanga, bijvoorbeeld de gebroeders Goethals, Mertens, Noote en Moyaert. Zij kwamen allen in 1911 of 1912 aan en waren een decennium later nog steeds actief in de primaire sector en werden algemeen geprezen voor hun inzet⁷¹. Dit betekende echter niet dat ze allemaal op dezelfde ondersteuning konden rekenen. Zo is het opvallend dat de broers Goethals op veel meer subsidies en hulp konden rekenen (circa 100.000 BEF aan financiële en materiële steun in 1913 en 1914) dan de broers Moeyaert (tussen 1913 en 1919 bijna 31.000 BEF)⁷². Het waren ook deze grotere exploitaties die zouden inzetten op monocultuur en plantagebouw.

67. Het is niet duidelijk wanneer deze veiling werd opgericht; in elk geval na 1910.

68. "L'Agriculture au Katanga, pendant le 2e Semestre de l'Année 1914", *Bulletin agricole du Congo Belge*, 6, 1915, p. 72-91.

69. "L'Agriculture au Katanga, pendant le 2e Semestre de l'Année 1914", p. 72-91; EDMOND LEPLAE, "La Colonisation agricole belge au Congo...", p. 3-28; "L'Agriculture au Katanga (Congo Belge)", *Bulletin agricole du Congo Belge*, 9, 1918, p. 136-163; LEPLAE, "Exploitation d'une Ferme au Katanga...", p. 3-36 en p. 134-148.

70. "Le Congo Belge (1914-1929)", *Bulletin agricole du Congo Belge et du Ruanda-Urundi. Volume jubilaire*, Brussel, 1960, p. 61-62.

71. LEPLAE, "Exploitation d'une Ferme au Katanga...", p. 3-36 en 137-142.

72. AA, AGRI 693, Dossier Goethals, Assistance accordée par la colonie à MM. Goethals frères, zonder datum; AA AGRI 694, Dossier Moyaert Détail des indemnités en espèces accordées aux colons Moyaert, 8 oktober 1919.

In hun zoektocht naar innovaties genoten ze ook opvallend veel steun van de medewerkers van de Landbouwdienst. Die verruimden geleidelijk aan hun praktische en wetenschappelijk kennis over de Katangese landbouw. De dienst beschikte na verloop van tijd over een experimentele boerderij, een labo voor de chemische en fysiologische analyse van gronden, een meteorologisch station, een atelier om landbouwmateriaal te repareren en een proefcentrum voor het kweken van (fruit)bomen. Veel aandacht ging ook uit naar proefonderzoek. En dat was nodig om de talrijke problemen het hoofd te bieden. In 1918 onderstreepte Lepiae het belang van landbouwkundig onderzoek en de rol van zijn experts: “Il fallait trouver les méthodes à suivre dans les cultures et les élevages, pour tirer le meilleur des terrains: ce résultat ne pouvait s’obtenir que par des expériences méthodiques, dirigées par un service technique composé d’agronomes, de cultivateurs et de vétérinaires”⁷³.

VII. Problemen en protesten

Maar zoals hierboven reeds aangetoond, waren niet alle boerenmigranten succesvol. De landbouwkolonisatie in Katanga verliep niet zoals Lepiae en Renkin hadden gehoopt. Sommige eigentijdse waarnemers omschreven de *Mission Agricole* zelfs als een totale mislukking. De redenen daarvoor zijn tweeledig: de regio was minder geschikt voor Europese landbouw als aanvankelijk gedacht (cfr. de *factor endowments*) en de unanieme steun in kolonie en metropool viel al snel weg. We gaan hier apart op in. Ten eerste werden de verwachtingen van de Belgen over de mogelijkheden van de regio, helemaal niet ingelost. Zo werd, ten eerste, door de Pastorale en later ook door de Landbouwdienst de vruchtbaarheid van

de landbouwgronden in Katanga overschat. Waarschijnlijk was dat vooral te wijten aan de geringe vertrouwdheid met de regio; al mogen zeker ook de politieke motieven om op korte termijn de Belgische aanwezigheid in Katanga op te drijven, niet worden vergeten. De agronomen en colons stelden desalniettemin vast dat de opbrengsten van meerdere boerderijen na het eerste jaar reeds fel terugvielen. Natuurlijke meststoffen waren schaars, onder meer door de problemen om het vee langere tijd in leven te houden. En dat was een tweede knelpunt. Tijdens de beginjaren stierf het merendeel van de dieren al na enkele maanden, ten gevolge van de tseetseevlieg. Bovendien waren kunstmeststoffen schaars en duur; zij moesten worden ingevoerd vanuit Zuid-Afrika⁷⁴. Het gebrek aan lastdieren en landbouwmachines bemoeilijkte het klaarmaken en verbouwen van de landbouwpercelen. Congolese arbeiders waren schaars en duur naar koloniale normen: dit arbeiderstekort vormde een derde voornaam probleem. Het zou de koloniale administratie in Katanga (en bij uitbreiding in de hele kolonie) nog jarenlang hoofdbrekens bezorgen. De landbouw en vooral de exportgerichte en zeer lucratieve mijnbouw vereisten een grote groep werkrachten. Daarom promootten de koloniale autoriteiten na de Eerste Wereldoorlog de migratie van arbeiders uit het dichtbevolkte Rwanda-Urundi naar Katanga. Het bevolkingsaantal in Belgisch Congo was immers sterk teruggevallen sinds het einde van de negentiende eeuw⁷⁵.

Een vierde knelpunt vormde de gebrekkige transportontsluiting van de regio, wat maakte dat de afzet en distributie van de geproduceerde levensmiddelen uitermate moeizaam verliep en de prijs van allerlei benodigdheden en consumptiegoederen deed oplopen. Het leven in Katanga was uiter-

73. “L’agriculture au Katanga, pendant le 2e Semestre de l’Année 1914”, 72-91; LEPLAE, “La Colonisation agricole belge au Congo”, p. 3-28; “L’Agriculture au Katanga (Congo Belge)”, p. 136-163; LEPLAE, “Exploitation d’une Ferme au Katanga...”, p. 3-36 en 134-148.

74. HOCK, *L’agriculture au Katanga...*, p. 86-91.

75. ANNE BOOTH, “Varieties of exploitation in colonial settings: Dutch and Belgian policies in Indonesia and the Congo and their legacies”, in EWOUT FRANKEMA en FRANS BUELENS (red.), *Colonial exploitation and economic development. The Belgian Congo and the Netherlands Indies compared*, Londen, 2013, p. 70.

mate duur, wat de opstartfase van de landbouwbedrijven sterk bemoeilijkte⁷⁶. De boerenmigranten bleven echter niet bij de pakken zitten. In 1916 richtten 14 colons, bijgestaan door de Landbouwdienst, een coöperatieve aan- en verkooporganisatie op. Opvallend hierbij was de afwezigheid van de succesvolle broers Goethals. Zij stonden waarschijnlijk sterk genoeg om op eigen kracht hun bedrijf te leiden. Het doel van de coöperatieve was om allerlei benodigdheden tegen gunstige prijzen te kunnen aanschaffen en de verkoop efficiënter te laten verlopen. Het was tevens een manier om beter het hoofd te kunnen bieden aan de invoer vanuit de nabije Britse kolonies⁷⁷. Al kwam de échte concurrentie misschien wel van minder ver. De inheemse landbouw bleek, veel meer dan aanvankelijk gedacht, een sterke concurrent te zijn voor de Belgische en Europese landbouwkolonisten. Het is een van de redenen waarom na verloop van tijd de colons vooral gingen inzetten op de meer complexe en kapitaalintensieve teelten, zoals fruit en dierlijke productie.

Een vijfde verklaring voor de problematische ontwikkeling van de landbouwkolonisatie was de zeer moeizame aanpassing van de Belgische boeren aan het tropische klimaat, de hygiënische omstandigheden en het dagelijks leven in Katanga. Vele kolonisten worstelden met gezondheidsproblemen; ziektes als tyfus en malaria zorgden regelmatig voor slachtoffers⁷⁸. De meeste colons hadden geen ervaring met de Afrikaanse landbouw en moesten ondanks hun ervaring als landbouwer in België in belangrijke mate van nul beginnen. De bodem, de gewassen en veerassen waren anders; het werken met Congolese arbeidskrachten was nieuw... Ook het dagelijks leven in Katanga verschilde dag en nacht van dat in België. De boerenfamilies konden er (zeker in het begin)

niet terugvallen op een vertrouwd sociaal netwerk van familie en vrienden. Bovendien woonden en werkten de kolonisten op een relatief grote afstand van elkaar en van Elisabethville, de enige stad met westerse allures, wat het gevoel van sociaal isolement alleen maar versterkte. Misschien daarom dat de Landbouwdienst opteerde om de nieuwe boerderijen te bouwen naar Vlaams model? In een rapport stelde Leplae dat de boerderijen en dorpen deden denken aan thuis: "On se croirait aux environs d'un village belge, dans une petite ferme de Flandres ou du Brabant"⁷⁹. Bellefontaine werd aan de boeren ook beschreven als zijnde een typisch Belgisch dorp: "In de hoogte (...) de spoorweg en de statie van Tschinsenda, de voor naamste lanen, de dorpsplaats en de kerk"⁸⁰.

Het wegvallen van de steun voor het project, het tweede probleem, hing ten dele samen met de beperkte economische mogelijkheden. Zowel in het Belgisch parlement als in de intellectuele kringen in de metropool, kwam er kritiek op de moeilijke situatie waar de Belgische boeren voor stonden en de hoge kosten die het project met zich meebracht. De koloniale studiegroep van het gerespecteerde *Institut Solvay* publiceerde in 1912 een erg kritisch rapport, dat ook door de Belgische politici en de vrijwilligers van de *Ligue Coloniale* meteen werd opgevangen. In opdracht van het *Institut Solvay* hadden de professoren De Leener en Pacquet van de *Université Libre de Bruxelles* de situatie van de handel en de landbouw in Katanga bestudeerd. Was een eerdere studie van deze organisatie uit 1910 nog positief geweest over de Europese landbouwkolonisatie (ook voor de inheemse landbouw), dan stelden de wetenschappers nu dat het kolonisatieproject te snel en te ondoordacht was uitgevoerd⁸¹. De *Ligue Coloniale* hechtte veel waarde aan dit rapport, zeker nadat er ook in de

76. AA, AEII 3610, extrait de presse, Journal du Katanga, 14 december 1912; SAG, Ligue Coloniale Belge du Katanga, 9, correspondance privé au Ligue.

77. AA, AGRI 627, Projet de statuts d'une société coopérative agricole, 11 mei 1916; AA, AGRI 627, Correspondance entre E. Leplae et le ministre des Colonies, 12 mei 1916.

78. SAG, Ligue Coloniale Belge du Katanga, 9, correspondance privé au Ligue.

79. AA, AGRI 627, Note au sujet de la Mission de M. Leplae, 17 augustus 1916.

80. EDMOND LEPLAE, *Gids voor de Belgische landbouwers die uitwijken naar Katanga*, Brussel, 1912, p. 42.

81. "Le Katanga...", p. 30; HOCK, *L'agriculture au Katanga...*, p. 290-295.

directe communicatie met de *colons agricoles* was gebleken dat de situatie niet opperbest was. De *Ligue* trad de kritieken van het rapport dan ook bij en bestempelde het project als “*prématuré*”, de koloniale pers volgde al snel in de negatieve evaluatie⁸². In 1913 besloot het Belgisch parlement dan ook het project tijdelijk stop te zetten.

Naast de reeds hierboven vermelde knelpunten, concentreerden de kritieken in de pers en het parlement zich hoofdzakelijk op de meningsverschillen binnen de koloniale administratie over het belang van en de hoge kosten van de landbouwkolonisatie. Al in 1913 had minister Renkin meermaals de vicegouverneur van Katanga moeten terecht wijzen omdat hij tegen de plannen van Leplae en de Landbouwdienst inging. Zo wees Renkin de gouverneur er in drie verschillende brieven op dat het de taak van de Landbouwdienst was om een wetenschappelijk onderbouwd landbouwbeleid uit te stippelen en dat enkel de experten van deze dienst de juiste beslissingen konden nemen, ook al gebeurde dat vooral vanuit Brussel⁸³. Het kwam volgens hem alleen aan de verantwoordelijken van de Landbouwdienst toe om te beslissen welke boerderijen aan welke colons werden toegewezen, om te bepalen welke teelten moesten worden gestimuleerd, etc. In wezen ging de discussie over twee punten: in hoeverre was de kolonie (en Katanga in het bijzonder) gebaat met een centraal gestuurd beleid en wat was de rol van landbouwexperts? Uit de briefwisseling blijkt duidelijk dat de vicegouverneur meer autonomie wou. Zo ging hij niet akkoord met de visie van Leplae om de beschikbare middelen vooral in te zetten om meer boerderijen op te starten. Hij wou in eerste instantie de bestaande en goed functionerende exploitaties uitbreiden. Maar voor Leplae primeerden de geopolitieke belangen boven de zoektocht naar een hogere voedselproductie: via

een toenemend aantal boerderijen wou de Belgische staat het Katangese grondgebied claimen. Op 28 maart 1913 beklemtoonde de minister nog eens de voornaamste doelstelling van de *Mission Agricole*: “Elle n’a pas seulement pour but d’introduire des agriculteurs, mais aussi le plus grand nombre possible de nationaux. Tous nos efforts doivent tender à créer le plus grand nombre d’exploitations possible et à les faire occuper par des Belges”. De minister vroeg tevens om voldoende aandacht te schenken aan de maandelijksse rapportering aan de Landbouwdienst in Brussel. Want experten moesten het landbouwbeleid uittekenen en niet de vicegouverneur: “Nous devons au Congo, comme en Belgique, laisser trancher les questions judiciaires par des magistrats, les questions militaires par des officiers, les questions d’hygiène par des médecins et les questions agricoles par des agronomes”. Ook de daaropvolgende jaren botsten de visies regelmatig. Zo promootte de directeur van de *Service foncier* in 1915-1916 de vestiging van vooral Afrikanen uit Rhodesië en Zuid-Afrika in de omgeving van Elisabethville, opnieuw met als voornaamste motivatie om meer levensmiddelen voor de mijnbouwbevolking te produceren. Maar deze Afrikaanse boeren vestigden zich op gronden die aanvankelijk waren voorbehouden voor Belgische colons. Uiteraard ging Leplae niet akkoord met dit beleid, en zorgde hij ervoor dat de maatregelen werden ingetrokken⁸⁴. De spanningen tussen Brussel en Elisabethville over de landbouwkolonisatie waren overduidelijk ingegeven door het uitblijven van concrete, zichtbare resultaten en een wijdverspreid ongenoegen over de hoge kosten⁸⁵. De voedselprijzen in Katanga zakten niet, omdat de Belgische colons de sterk toenemende vraag naar voedsel niet konden volgen. En dat ondanks de vele inspanningen en middelen die waren vrijgemaakt voor de *Mission Agricole*⁸⁶.

82. AA, AEII 3610, extrait de presse: Le Moniteur Industriel, 30 maart 1912; SAG, Ligue Coloniale Belge du Katanga, 6, Procès-Verbaux des Séances, 2 februari 1912.

83. AA, AGRI 752, correspondentie Renkin met vicegouverneur van Katanga, 28 maart 1913; 24 april 1913 en 13 juni 1913.

84. AA, AGRI 627, Correspondance entre E. Leplae et le ministre des Colonies, 12 mei 1916.

85. AA, AGRI 627, Correspondentie Leplae – Renkin, 12 mei 1916.

86. EDMOND LEPLAE, “La Colonisation agricole belge au Congo”, p. 20.

Toen in 1913 Groot-Brittannië de grenzen van Belgisch-Congo (eindelijk) erkende, verviel meteen ook het geopolitieke argument om de landbouwkolonisatie te steunen. De aanwezigheid van Engelse kolonisten in Katanga leek niet zo bedreigend meer voor de Belgische staat. Niet toevallig sloten vanaf dan steeds meer politici zich aan bij de kritiek op de *Mission Agricole*. Tijdens de bespreking in de Kamer van het koloniale budget voor 1914 (in maart 1914), barstte de discussie pas echt los. De oppositie van liberalen en socialisten was niet mals voor het regeringsbeleid. Het rapport van Leplae, dat 250 pagina's telde maar helaas niet bewaard is gebleven, werd het onderwerp van hevige discussies⁸⁷. Vooral de hoge kostprijs kwam ter sprake. Parlements lid Jourez becijferde een totaalbedrag van circa 7 miljoen BEF, zijn socialistische collega Emile Vandervelde raamde de totale kost zelfs op 13,2 miljoen BEF. Minister Renkin ging niet akkoord met deze bedragen en hield het voorzichtig op een bedrag van 3 miljoen BEF, waarvan 1,7 miljoen voor directe landbouwwitgaven. Een deel van de middelen ter beschikking van de Landbouwdienst was immers gebruikt voor infrastructuurwerken die ook andere economische activiteiten ten goede kwamen, zoals de aanleg van wegen, aanpassingen aan de spoorweg en zelfs de bouw van sanitaire voorzieningen in Elisabethville. De instorting van de rubberprijzen in 1912-1913 noodzaakte de koloniale autoriteiten echter om de uitgaven drastisch in te perken; de ondersteuning van de boerenmigratie was een van de eerste slachtoffers.

Verschillende volksvertegenwoordigers riepen op om de beschikbare middelen op een andere

manier te investeren. De liberalen dachten daarbij aan de mijnbouwsector. De socialisten aan de inheemse landbouwbevolking⁸⁸. Kortom, Renkin werd vanuit geen enkele kant in het halfrond gespaard. Zelfs vanuit de eigen rangen klonk kritiek of werd een alternatieve aanpak aangetoond. Zo sprak Emile Tibbaut over "un échec complet" en zijn collega Louis de Béthune zag vooral een landbouwkolonisatie in de regio Hautluri zitten, in samenwerking met de aanwezige missionarissen. Ondanks alle discussies keurde het parlement het budget uiteindelijk wel goed, maar de volgende jaren zou het functioneren van de Landbouwdienst op regelmatige basis in vraag worden gesteld. Leplae reageerde zeer geprikkeld op al deze kritieken. Hij herhaalde telkens dat de landbouwkolonisatie in Katanga pas op langere termijn kon renderen en omwille van de talrijke moeilijkheden op het terrein ruime financiële inspanningen vergde. Hij verwees daarbij meermaals naar de ervaringen in Rhodesië, waar de landbouwkolonisatie aanvankelijk ook een moeilijke periode had doorgemaakt. Maar wel steeds op de volle steun van de overheid had kunnen rekenen⁸⁹. Het mocht evenwel niet baten, de tijdelijke stopzetting van de staatsgeleide migratie werd na de oorlog niet opgeheven. Vanaf de jaren 1920 werd de begeleiding van de *colons agricoles* dan ook stelselmatig overgeheveld naar het CSK en werd er meer aandacht geschonken aan de ontwikkeling van de inheemse landbouw, die vanaf 1917 ook onderworpen werd aan verplichte teelten. De visie van Leplae zou ondanks enkele nieuwe pogingen tot reanimatie tijdens de jaren 1930, een stille dood sterven⁹⁰.

87. Leplae verwijst in zijn brief aan Renkin van 12 mei 1916 naar de "fameuse brochure bleu" die op 14 februari 1914 werd overgemaakt aan de Kamer van Volksvertegenwoordigers. Het rapport bevatte onder andere de kosten voor het landbouwbeleid in Katanga, die opliepen tot 7 miljoen BEF voor 1911-1913. Leplae deelt in zijn brief mee dat hij geen woord zal veranderen aan de brochure. *Parlementaire handelingen*, 13 maart 1914, p. 1393.

88. *Parlementaire handelingen*, 13 maart 1914, p. 1394; EMILE VANDERVELDE, *La Belgique et le Congo : le passé, le présent, l'avenir*, Parijs, 1911; *Parlementaire handelingen*, 12 maart 1914, p. 1359-1361. Tussen 1911 en 1913 werd er 7 miljoen BEF uitgegeven aan de landbouw in Katanga: *Parlementaire handelingen*, 13 maart 1914, p. 1382.

89. EDMOND LEPLAE, "Les débuts de la colonisation agricole en Rhodesie", p. 108-115.

90. ARA, Fonds Hubert Droogmans, 185, Minute d'une mémoire 'La colonisation et l'occupation des terres au Katanga', 20-23; EDMOND LEPLAE, *Une colonisation agricole belge au Congo ?*, Leuven, 1936; VLADIMIR DRACHOUSOFF, ALEXANDRE FOCAN en JACQUES HECQ, *Le développement rural en Afrique centrale 1908-1960/1962: synthèse et réflexions*, Brussel, 1993.

VIII. Conclusie

In dit artikel analyseerden we de manier waarop verschillende publieke en private actoren het eerste landbouwkolonisatieproject in Belgisch Congo vormgaven tussen circa 1908 en 1920. Daarbij wilden we het beeld van een homogene koloniale staat nuanceren, door onder meer gebruik te maken van een *single analytic frame*, en nagaan of, zoals Frankema, Green en Hillbom concludeerden, de staatssteun een doorslaggevende factor was voor het succes van de *settlement*. Op basis van nieuw en gevarieerd bronnenonderzoek en eigentijdse literatuurstudie komen we in deze case study tot een viertal conclusies.

Ten eerste blijkt uit de Katangese case duidelijk dat het privé-initiatief een uitermate grote rol speelde in deze eerste staatsgeleide migratie. De ontluikende industrie, die op beleidsniveau mede vertegenwoordigd werd door het CSK, speelde in op de geopolitieke angsten van de Belgische staat om haar voedselbevoorrading veilig te stellen. Ook de Pastorale, in wiens bestuur een groot aantal Belgische industriëlen terug te vinden waren, sprong mee op de kar van de landbouwkolonisatie en functioneerde als wegbereider. In België valt ook de sterke invloed van de *Ligue Coloniale* op, die de belangen van zowel het vaderland als de migranten zelf behartigde. Enkel door het samengaan van deze verschillende actoren, en hun individuele belangen, kon het plan aanvankelijk op een brede steun rekenen in politieke en intellectuele kringen en kon de staat in de vorm van de *Service Agricole* het project verder uitbouwen. Wanneer in 1912 evenwel duidelijk werd dat de industrie weinig baat had bij de uitbouw van een Europese landbouw in Katanga en het project herhaaldelijk op onvoorziene obstakels stootte, vertoonden er zich meteen scheurtjes in de alliantie tussen de industriëlen, de lokale koloniale autoriteiten en de Landbouwdienst.

Ten tweede blijkt uit het falen van de Pastorale ook duidelijk dat de staat in deze alliantie een noodzakelijke trekker was. Zonder significante financiële, materiële en technische overheidshulp

was het project nooit van de grond gekomen, dat blijkt ook uit de beperkte stijging van het aantal Belgische boeren na de stopzetting van de staatssteun in 1913. Deze conclusie komt overeen met de bevindingen van Frankema, Green en Hillbom. Als we de redenen voor de mislukking van het project bekijken, valt daarentegen ook meteen op dat staatssteun alleen geen garantie is op succes. Nog in 1913 verdedigde zowel Leplae als minister Renkin het project, maar de private actoren lieten het al duidelijk afweten. De *colons agricoles* zelf mogen daarbij zeker niet uit het oog worden verloren. De boerenmigranten waren niet talrijk, het ging vooral om keuterboeren met weinig financiële slagkracht en kennis over tropische landbouw. Het overgrote deel van de bedrijven was dan ook geen lang leven beschoren. Sommige *colons* slaagden er evenwel in om een goede verstandhouding met het personeel van de Landbouwdienst uit te bouwen, wat kan bestempeld worden als een bescheiden vorm van '*settler empowerment*'. Hierdoor kregen ze een vlottere toegang tot subsidies en praktische ondersteuning (bijvoorbeeld bij het ontginnen van gronden en aanleggen van wegen), waardoor ze hun bedrijf of plantage verder konden ontwikkelen.

Deze casestudie illustreert, ten derde, hoe weinig vertrouwd de Belgische agronomen en wetenschappers waren met de agrarische omstandigheden in Katanga en bij uitbreiding in de kolonie. Aanvankelijk waren ze zeer positief over de mogelijkheden om een succesvolle westerse landbouweconomie te ontwikkelen, maar al snel dienden de experts dit beeld bij te stellen. De klimatologische omstandigheden, het gebrek aan arbeidskrachten en vee, de vele ziekten en de soms weinig vruchtbare gronden vormden te duchten hindernissen. De Landbouwdienst poogde deze ongunstige factor *endowment* en het gebrek aan kennis op te vangen door te investeren in onderzoek, proefvelden en het uitrollen van een pril agrarisch kennisnetwerk, dat in belangrijke mate steunde op buitenlandse voorbeelden en contacten. Maar het effect van deze inspanningen zou zich pas ten vroegste vanaf de jaren 1920 laten voelen, al vergt dit ook nog meer historisch onderzoek.

Ten slotte blijkt uit deze case erg duidelijk hoezeer de koloniale staat in deze eerste jaren van Belgisch Congo gefragmenteerd was en ten prooi viel aan interne discussies. Daarbij valt ook duidelijk de scheidingslijn tussen koloniale beleidsmakers als *hommes politiques pur sang* en technocratische experts op. De Landbouwdienst, zowel in Katanga als de afdeling in het Belgisch ministerie van Koloniën, clashte meermaals met de lokale bestuurders waarbij moderniseringsideologie het

moest opnemen tegen pragmatisme, en dat met wisselend succes. De verschillende pogingen tot landbouwkolonisatie tonen aan dat het koloniale beleid in vele gevallen een suboptimaal compromis was, bekomen door een moeilijke evenwichtsoefening tussen verschillende actoren en visies. De voorgenomen doelen werden doorgaans slechts gedeeltelijk bereikt en resulteerden niet zelden in ongewenste effecten, waar de koloniale overheid niet altijd vat op had.

Charlotte Vekemans studeerde Geschiedenis aan de KU Leuven en Conflict and Development Studies aan de Universiteit Gent. In 2016 werkte ze op het Interfacultair Centrum voor Agrarische Geschiedenis (ICAG – KU Leuven) rond de koloniale landbouwpolitiek in Belgisch Congo. Momenteel is ze werkzaam aan het departement Conflict & Development Studies van de Universiteit Gent als assistent en bereidt ze een doctoraat voor rond erfgoedontwikkelingspolitiek in ruraal Jordanië.

Yves Segers is coördinator van het Interfacultair Centrum voor Agrarische Geschiedenis (ICAG) aan de KU Leuven en is als hoofddocent Rurale geschiedenis verbonden aan de onderzoekseenheid Moderniteit & Samenleving 1800-2000 (MoSa) van de faculteit Letteren, KU Leuven. Hij is tevens coördinator van de erfgoedorganisatie Centrum Agrarische Geschiedenis (CAG vzw). Zijn onderzoek richt zich op de sociale en economische geschiedenis van de negentiende en twintigste eeuw, met als hoofdthema's landbouw en platteland, de ontwikkeling van de voedselketen en eetcultuur.

